

מדרת הוברות הגות ציונית מביב לוח השנה העברי

מה עניין שמיטה אצל הציונות?

ערכי השמיטה והיובל

לאור מקורות ההגות הציונית

מיסודו של
המכון לאסטרטגיה ציונית
THE INSTITUTE FOR ZIONIST STRATEGIES

בית המדרש לציונות

The Ben-Gurion Heritage Institute

מרכז מורשת מנחם בגין
MENACHEM BEGIN HERITAGE CENTER

החוברת מחולקת לשש יחידות. ראשית, היכרות כללית עם השמיטה ואופייה כמצווה חברתית כפי שמשתקף במקורות. שנית, על הקשר בין השמיטה לשבת. שתי מצוות המתייחדות סביב השבע – היום השביעי והשנה השביעית – וביניהן קשרים רבים. היחידה השלישית נדרשת לעניין המעמדות כלכליים, נושא הנובע מתוך חלק מדיני השמיטה וכן קשור עמוקות לשנת היובל. הרביעית, עוסקת בעבדות ובחירות, היחידה החמישית דנה בנושא בעלות על הקרקע וההשפעה שלה על האדם, ובפרט בנושא הבעלות על קרקעות בארץ ישראל בתפיסה הציונית. היחידה השישית והאחרונה מוקדשת למקומה של השמיטה בראי ההתחדשות הציונית עם נגיעות אקטואליות לימינו. בכל יחידות החוברת מופיעים קטעים רבים ומגוונים, קדומים וחדשים כאחד. אנו מזמינים את הלומדים לעיין בטקסטים בקשב ולהפיק את תובנותיהם.

שנת תרמ"ב (1882) הידועה בעיקר בהיותה תחילת העליה הראשונה היתה גם שנת שמיטה וככזו, היתה שנת השמיטה הראשונה של הישוב היהודי החקלאי. כמו שניתן לראות במכתב שלמעלה, שמיטה זו (כנראה יחד עם גורמים נוספים) מוטטה את הישוב היהודי בפתח תקוה ולכן חייבה התייחסות אחרת בשמיטות הבאות.

בשמיטה הבאה, תרמ"ט, (1889), כבר נדרשו פתרונות הלכתיים יצירתיים כדי לאפשר לישוב היהודי להמשיך להתקיים. פתרונות אשר מאז במשך 19 שמיטות הולכים ומשתכללים. מדי שבע שנים נושא השמיטה שב ועולה. נדמה כי ככל שעוברות השנים מאז חזרתו של עם ישראל לארצו נושא השמיטה צובר תאוצה ומעלה שאלות חדשות שבעבר קיבלו מענה חלקי והיום תובעות תשובות מעמיקות ועדכניות יותר.

לקראת שנת השמיטה ה'תשע"ה במסגרת לימוד של חברי קבוצת "המעורר", בוגרי בית המדרש לציונות, שנבע מתוך תחושה כי יש להעמיק את הידע וההבנה של מצוות השמיטה והנושאים הקשורים בה, עסקנו במגוון הנושאים שמצוות השמיטה נושאות עימן. מתוך לימוד זה יוצאת לאור החוברת הזו. זו לא חוברת ללימוד הלכות השמיטה, אלא ללימוד רוח השמיטה ואופיה – הנושאים המשיקים לה והרלוונטיות הרבה שלהם לימינו.

והשי"ת הבוחר בארץ חמדה, אשר עינו בה מראשית שנה עד אחרית שנה, יגיענו לשנים ולשמיטות הבאות עלינו לטובה לשלום, שנהיה שמחים בבנין עירו וששים בעבודתו, ונזכה לקיים את כל המצות התלויות בארץ הקודש בכלל ומצות שביעית בפרט בכל פרטיה ודקדוקיה באהבה ובשמחה מרוב טובה ושלוה בעושר וכבוד, כי ישוב ד' שבותינו וירם את קרן עמו על אדמת קדשו וישלח לנו גואל צדק מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלהיך.

(פסקת הסיום במכתבו של הרב קוק ליושבי המושבות, טבת תרס"ט, 1909)

בית המדרש לציונות

בית המדרש לציונות מבקש להתבסס על אבני הבניין הרעיוניים של התנועה הציונית, להסיר את האבק מהטקסטים של הוגי הציונות ולגלות מחדש את הרעיון הציוני לגווניו ורבדיו השונים. מטרתו היא לסייע ללומד בגיבוש תפיסת עולם ציונית עכשווית באמצעות הענקת כלים ללימוד מעמיק ודין בהגות ציונית ובהיסטוריית הציונות. החוברת המונחת לפניכם, מקורה בתפיסה כי ראוי שמקומה של השמיטה בהווה הישראלית יהיה נוכח וקיים.

שיהיה לימוד פורה ומפריה

פתח דבר

כ"ז תשרי תרמ"ה

כבוד הרב החכם הגדול תפארת עמו כ"ש מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י

אדוני! קרבה שנת השבע, שנת השמיטה, והנה היא עומדת אחר כתלנו. שנת השמיטה הקודמת, היא שנת תרמ"ב, פזרה לארבע רוחות את יושבי פתח תקוה הראשונים, ואם לא ישתדלו הרבנים למצוא היתר להקולוניסטים בשנת השמיטה הבע"ל אז תהיה זאת מכה שאין לה תרופה להקולוניסטים אשר לא זרעו עוד שש שנים ולא אספו את תבואתם במשך שש שנים. הגאון ריינעס מלידא שהבטיח לי בהיותו פה לפני איזה שבועות לעורר את לב רבנים יודעים להתיר את השמיטה בשנה הבאה, אך לא אדע עד כמה שמור הדבר הזה בלבבו. אנכי מצדי לא אוכל לעורר את הרבנים לדבר הזה, כי דברי איש כמוני יעשו עליהם רושם מהופך... הגרש"מ כבר אמר לי בביאליסטוק כי הוא לא יאבה להתיר את העבודה בשנת השמיטה, אך אדמה שאין שום צורך שהמתירים יהיו דוקא הגבאים הרבנים. דברי גבאות לחוד ודברי הלכה לחוד. אולי יוכל כבודו הרם לקחת דברים בזה אם איזה מגדולי הרבנים בליטא להתיר בשנה הבע"ל את העבודה בשדה לפחות בתור הוראת שעה או על ידי איזה הערמה, או אולי יאבה הגאון מבריסק נ"י לפנות בשאלה זו אל גדולי הרבנים.

הנני מוקיר ומכבדו כערכו הרם והנשא משה לייב לילינבלום

שמירת חובות ושחרור עבדים – דברים, פרק טו, פסוקים א-יח

מקץ שבע שנים תעשה שמטה. וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה. את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך. אפס כי לא יהיה בך אביון כי בך יברכך ה' בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה. רק אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך לשמר לעשות את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוין היום. כי ה' אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים ובך לא ימשלו. כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון. כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו. השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עיניך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא. נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתן לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' א-להיך בכל מעשך ובכל משלח ידך. כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על פן אנכי מצוין לאמר פתח תפתח את ידך לאחיך לענין ולאבייך בארץ. כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעת תשלחנו חפשי מעמך. וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם. העניק תעניק לו מצאנך ומגדנך ומיקבך אשר ברכך ה' א-להיך נתן לו. וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' א-להיך על פן אנכי מצוין את הדבר הזה היום. והיה כי יאמר אליך לא אצא מעמך כי אהבך ואת ביתך כי טוב לו עמך. ולקחת את המרצע ונתתה באזנו ובדלת והיה לך עבד עולם ואף לאמתך תעשה כן. לא יקשה בעיניך בשלחן אתו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים וברכך ה' א-להיך בכל אשר תעשה.

דרש רבי שמלאי: שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה: שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם. (...)

בא דוד והעמידן על אחת עשרה, דכתיב (תהלים טו, א) מזמור לדוד (ה) מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרובו נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד נשבע להרע ולא ימיר כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח עושה אלה לא ימוט לעולם. (...)

בא ישעיהו והעמידן על שש דכתיב (ישעיהו לג, טו) הולך צדקות ודובר מישרים מואס בבצע מעשקות נוער כפיו מתמור בשוחד אוטם אזנו משמוע דמים ועוצם עיניו מראות ברע. (...)

בא מיכה והעמידן על שלש דכתיב (מיכה ו, ח) הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם ה' אלהיך. עשות משפט זה הדין, אהבת חסד זה גמילות חסדים, והצנע לכת זה הוצאת המת והכנסת כלה. והלא דברים קל וחומר ומה דברים שאין דרכן לעשותן בצנעא אמרה תורה והצנע לכת דברים שדרכן לעשותן בצנעא על אחת כמה וכמה. (...)

חזר ישעיהו והעמידן על שתיים שנאמר (ישעיהו נו, א) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה. בא עמוס והעמידן על אחת שנאמר (עמוס ה, ד) כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו. (...) אלא בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב, ד) וצדיק באמונתו יחיה.

(תלמוד בבלי, מסכת מכות, עמ' כג-כד)

מכל המקורות לעיל ניתן לראות כי דגש רב ניתן להיבטים החברתיים ולאפשרות לתיקון ולשינוי מצב כלכלי ומעמדי כחלק ממעגל החיים היהודי.

מצוות השמיטה

מן המקורות

שמיטה חברתית - שמות, פרק כג, פסוקים ד-יב

כי תפגע שור איבך או חמרו תעה השב תשיבנו לו. כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו עזב תעזב עמו. לא תטה משפט אבייך בריבו. מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג כי לא אצדיק רשע. ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים. וגר לא תלחץ ואמם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים. ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה. והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אביי עמך ויתרם תאכל חית השדה פן תעשה לזיתך. ששת ימים תעשה מעשיך וכיום השביעי תשבת למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר.

שמיטה חקלאית, ושנת היובל - שחרור עבדים וקרקעות ויקרא, פרק כה, פסוקים א-לד

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר. דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה. שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תבואתה. ובשנה השביעת שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר. את ספייח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ. והייתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך. ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל. וספרת לך שבע שבתות שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה. והעברת שופר תרועה בחדש השבעי בעשור לחדש ביום הכפרים תעבירו שופר בכל ארצכם. וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרוור בארץ לכל ישביה יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו תשבו. יובל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזריה. כי יובל הוא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה. בשנת היובל הזאת תשבו איש אל אחזתו. וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו. במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני תבואת ימכר לך. לפי רב השנים תרבה מקנתו ולפי מעט השנים תמעט מקנתו כי מספר תבואת הוא מחר לך. ולא תונו איש את עמיתו ויראת מא-להיך כי אני ה' א-להיכם. ועשיתם את חקתי ואת משפטי תשמרו ועשיתם אתם וישבתם על הארץ לבטח. ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשבע וישבתם לבטח עליה. וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעת הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו. וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשית את התבואה לשלש השנים. וזרעתם את השנה השמינית ואכלתם מן התבואה יסון עד השנה התשיעת עד בוא תבואתה תאכלו יסון. והארץ לא תמכר לצמתת כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי. ובכל ארץ אחזתכם גאלה תתנו לארץ.

האבא נטמן בחלקת אדמתו
לנכדו קלמן נתנו את שמו
וזלמן נשאר עם אותה שאלה
ויצאה בת קול הפעם עם תשובה:

זלמן אתה זה ששואל
זה שתמיד מתבלבל
בין מה ששלך למי אתה
ובין עבודתך למהות עולמך
זלמן זה לא אתה
מתי כבר תכונן יחסים עם עצמך?
אתה לא רכושך
לא הצלחה
אתה לא סביבתך
אפילו לא שאלתך
אתה פשוט זלמן.

זלמן נשכב על הכורסא בסלון
הביט על הקירות והציץ מהחלון
ביתי מבצרי הוא כמו ממלכה!
ושוב יצתה בת קול ואמרה:
זלמן זה לא אתה!

סוכות עכשיו צא אל הסוכה
נובו ריש אל תהיה לי מצוברח
הבט לכוכבים הקורצים מהסכך
ביתך לא אתה
אשתך לא אתה
מעמדך לא אתה
גם אדמתך לא אתה
אתה פשוט
זלמן.

זלמן שאל את אביו החולה
"איך אגדיר את עצמי בעולם הזה?"
"אתה הבן שלי" אמר האב החכם
ועצם את עיניו לעולם.

זלמן זה לא אתה

מאת: קובי אוז

אתה אחד מהעם שאומר תפילה
מעמדך לא אתה
אדמתך לא אתה
אתה
אתה פשוט זלמן.

זלמן הביט באשתו הטובה
כאילן מגונן היא פורשת צילה
"שנים אני איתה, אני בעלה
ועדיין כפיות במיטה
הקמנו ביחד משפחה למופת
והיא אשת חיל, סקסית באמת
ואני, מי אני? אני בעלה!"
ואז יצתה בת קול ואמרה:
זלמן זה לא אתה!

האישה שאיתך היא לא באמת שלך
אשתך עכשיו שומרת נידה
אז טעית בכל קנה מידה
אתה לא בעלה
אתה לא מעמדך
אתה לא אדמתך
אתה פשוט

זלמן הסתובב בעולם מבולבל
שאל את עצמו "מי אני ובכלל?
אני חקלאי יש לי שטח גדול
ואני מנהל את הכל
אני מגדל פירות וירקות
ומקפיד לדשן לעבד להשקות
אני המושל על חלקת אדמה!"
ואז יצתה בת קול ואמרה:
זלמן זה לא אתה!
הנה תראה, שנת שמיטה
השדה מלבלב בלי עזרתך
אתה לא אדמתך
אתה פשוט
זלמן התקשר לכאן ולכאן
אמר לעצמו "אני הבוס של הזמן
אני רק מרים איזה טלפון קטן
ומיד מסודר העניין
יש לי מעמד מסביב לשעון
קריירה נון-סטופ מניות וממון
אני תמיד זמין לכל הפתעה!"
והופ יצתה בת קול ואמרה:
זלמן זה לא אתה
הנה שבת המלכה
עכשיו תהיה במנוחה

טעמי השמיטה והשבת:

כל המצוות שמנינו בהלכות שמיטה ויובל (טעם) חלקן רחמים ונדיבות כלפי כל בני-אדם, ככתוב: ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה [כן תעשה לכרמך, לזיתך] (שמות כ"ג, 11), כדי שהאדמה תפְרָה ותתחזק בהוברתה, ו(טעם) חלקן חמלה על העבדים והעניים. אני מתכוון להשמטת כספים ולהשמטת עבדים. ו(טעם) חלקן דאגה לתקינות הפרנסה בתמידות, בכך שתהא הארץ כולה (נחלות) בלתי-ניתנות-להע-ברה, שלא תיתכן לגביהן מכירה מוחלטת: והארץ לא תִמָכַר לצמחת (ויקרא כ"ה, 23), כך שהקרון של רכושו של אדם שמורה לו ולורשיו, ו(הקונה) יאסוף את יבולה ולא יותר (...) טעמו של עניין השבת מפורסם מכדי שיצטרך להבהרה. ידועה מידת המנוחה שיש בה. שביעית מחייב של כל אדם הופכת לעונג ומנוחה מן היגיעה והעמל שקטן וגדול אינם פטורים מהם. זאת בנוסף להנצחה לדורות של הדעה החשובה מאוד והיא הקביעה שהעולם מחודש.

(מורה נבוכים, חלק שלישי, פרקים ל"ט, מ"ג)

אבל באיזה אופן יהיה יום השבת אות ברית, חינוך, קדושה והכנה אל זאת התעודה? "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך יום השביעי שבת לה' א-להיך". ובמה יהיה היום הוא קדוש לאדונו ולנו? "לא תעשה (בו) כל מלאכה". הן אמנם במה נדע ביחוד שלטון האדם בארץ, ובמה כוחו גדול להיות סוכן על התבל? בזה, כי יעצור כוח לשנות ולהכשיר ולתקן את כל הדברים אשר מסביב לו, לתכלית חפצו ורצונו: את האדמה, כי תהיה מוכן לשיבתו ומקור נאמן ומוצא למחיה וכלכלה; את הצמחים ובעלי החיים, כי יכינו לו מזון ומלבוש; ידו בכל לשנות להפוך ולכונן להיות לכלי יוצר לתשמישו ולתועלתו. – הבה! "ששת ימים תעבוד"; ששת ימים משול בן אדם על התבל וכבוש אותה למלאכתך ולעבודתך לפי רצון ה', אבל ביום השביעי אל תשלח יד לפרוש כנפי ממשלתך אף על אחד מהנמצאים לעבוד איתו, לשנות ולהכשיר אותו לתכלית חפצך, יען כי ביום ההוא לא הירשה לך ה' לעשות את כל אלה, ובשביעית השבת עליך בעצמך להגות ולהביע אומר, כי לא לך המה הדברים הנמצאים מסביב לך, לא בכוחך ועוצם ירך עשית לך החיל הזה, לא על ידם לך הזכות והשלטון על וממעל להנמצאים האלה, ולא כטוב וכישר בעיניך תוכל למשול עליהם, רק לפי רצון ה', רצון הבורא; קנין ה' הנהו כל אשר מסביב לך, גם "אתה ושלך שלו", הוא שמך בעולמו, עולם ה', לפעול ולעבוד בו, אבל לעשות ולפעול את הכל רק כפי רצונו לבד. – בכל שבת ושבת השיבה לה' את התבל שלו, דע את ה' א-להיך והשיבה ללכך תמיד, כי התבל הזאת "שאוּלה" לך מאת ה', "שאוּלה היא" מידו לך על משך ששת ימים, ומדי שבת בשבתו השיבה לא את התבל שלו, וזכור מי הוא אדון לה וכי התבל "שאוּלה" לה' היא, אשר הוא המושל בכל ולא אתה...

את "יום השביעי" זה הבדיל והפליא ה' מכל הימים, בזה, כי בתקופתו בכל שבוע ושבוע יביא עמו "קדושה וברכה", קדושה, כי על ידו יזכור האדם בכל פעם מחדש, כי ה' שמהו בתבל, בתבל ה', להיות עבד ה', וכי יתקדש האדם אל מטרת זאת התעודה – "לברכה", כי בו נפש האדם ורוחו יקבלו תמיד כוח חדש, להוציא לפועל את כל הנדרש לשלמות תעודה כזאת – שבת – היום הראשון, אשר בו שבת ה' מכל מלאכתו אשר עשה, הלוא הוא, כי תחת היות ה' בששת הימים בורא עולם במאמרו, הנה ביום השבת "וינפש", להיות בציור ה"נפש" באדם, בתור, "אל מסתתר" בבריאה, עושה מעשה בראשית באין אומר ודברים, לקיים ולכלכל את מעשהו לכוננו ולסעדו – והארץ ניתנה לבן אדם, להיות האדון והמושל עליה, אז נתן את "יום השבת" הזה לאדם לברית עולם, לדעת, כי ה' הוא אשר שמהו לאב ולאדון על תבל ארצהו, אות הוא לעולם "לממשלת ה' ותעודת האדם".

(הרש"ר הירש, חורב)

יחידה שנייה:

וְשַׁבְתָּהּ הָאָרֶץ
שֵׁשֶׁת יָמִים

על השמיטה והשבת

זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֹאכֶתְךָ. וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' א-לֶיךָ. לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ עֹבֵדְךָ וְאִמָּתְךָ וּבְהֵמָתְךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ. כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְאֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם, וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, עַל כֵּן בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ.

(שמות, כ)

וְשֵׁשׁ שָׁנִים תַּזְרַע אֶת אֲרָצְךָ, וְאִסַּפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ. וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטָנָה וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמְּךָ, וְיִתְּרֵם תֹּאכַל חֵיט הַשָּׂדֶה. כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמֶךָ, לְזִיתְךָ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבַּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וְחֹמְרֶךָ, וַיִּנְפֹשׂ בֶּן אִמָּתְךָ וְהַגֵּר.

(שמות כג)

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם: כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם, וְשַׁבְתָּהּ הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה'. שֵׁשׁ שָׁנִים תַּזְרַע שְׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תַּזְמֹר כְּרַמְךָ, וְאִסַּפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ. וּבַשְּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שַׁבַּת שְׁבָתוֹן יְהִי לָאָרֶץ, שַׁבָּת לַה'. שְׂדֶךָ לֹא תַזְרַע, וְכַרְמֶךָ לֹא תַזְמֹר. אֶת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר, וְאֶת עֲנְבֵי נִזְיֶרְךָ לֹא תִבְצֹר, שְׁנַת שְׁבָתוֹן יְהִי לָאָרֶץ. וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לֶאֱכֹלָהּ, לָךְ וּלְעֹבֵדְךָ וְלִאִמָּתְךָ וְלִשְׁכִירְךָ וְלַחֹשֶׁבֶן הַגֵּרִים עִמָּךְ. וּלְבַהֲמָתְךָ וּלְחִיָּה אֲשֶׁר בְּאֲרָצְךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל.

(ויקרא, כה)

שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ, כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ ה' א-לֶיךָ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֹאכֶתְךָ. וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' א-לֶיךָ, לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעֹבֵדְךָ וְאִמָּתְךָ וְשׁוֹרְךָ וְחֹמְרֶךָ וְכָל בְּהֵמָתְךָ, וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ, לְמַעַן יָנוּחַ עֹבֵדְךָ וְאִמָּתְךָ, כְּמוֹךָ. וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וַיֹּצֵאֲךָ ה' א-לֶיךָ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזַרְעֵ נְטִיָּה. עַל כֵּן צִוָּךְ ה' א-לֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת.

(דברים, ה)

השבת ניתנה לנו לפני אלפי שנים. זהו, בודאי, אחד הרעיונות המופלאים שלהם זכה האדם. עובדה היא, כי כאשר אבותינו שמעו לקול: זכור את יום השבת לקדשו, הם היו לא רק מעטים אלא היחידים, אשר אליהם הוא הגיע. בימי קדם, לצד התרבות העברית התפתחו ציוויליזציות אדירות של בבל ופרס, של יוון ורומי. אבל העמים הגדולים, אשר הקימו ופיתחו אותן, לא ידעו יום מנוחה שבועי. הרעיון הזה, שהוא כה חשוב לאדם ולחברה, היה נחלת ישראל סבא, וממנו קיבלוהו עמים רבים. הנצרות והאיסלם בחרו להם ימות שבוע אחרים למנוחותיהם, למען קיום מצוות "להבדיל", הפעם מצידם, כפי שהיתה רצויה להם. אבל המקור היה ידוע גם להם.

הקומוניזם ניסה להינתק מן המקור הדתי, או הלאומי, בראשית המהפכה נקבע יום מנוחה נייד. אלה נחו ביום א', אחרים ביום ב', או ג', וכך כל ימות השבוע, על פי חלוקה לסוגי מפעלם, במהרה נוכחו לדעת גם אלה, אשר התיימרו לשנות סדרי בראשית, כי אי אפשר לו לאדם העובד בלי שבתו שבועי קבוע. בימינו אין עוד ארץ – מלבד פינות אפלות של יערות עד לא נודעו – שבה אין "שבת", בצורה זו או אחרת. רעיון עברי מקורי היה לנחלת האנושות כולה, אחרי כמאה וחמישים דורות.

(מנחם בגין, גדולת המורה בהשפעת תורתו. 19/07/1974. מעריב)

היחיד מתנער מחיי החול לפרקים קרובים – בכל שבת. "בא שבת באה מנוחה", מתחלת הנפש להשתחרר מכבליה הקשים (...). ומבקשת היא לה אז נתיבות עליונות, חפצים רוחניים, כפי טבע מקורה "טוב להודות לה' ולזמן לשמך עליון, להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות. עלי עשור ועלי נבל, עלי הגיון בכנור". "בני ובני בני ישראל אות היא לעולם!" יום קדוש, אשר בו תתגלה נטית האומה – הנטיה של החיים האלוהיים כמו שהם – ביחידיה, אות היא לאומה, שיש בסגולת נשמתה צורך ויכולת להתענג על ה' – ונועם אלהי, המתכנס לנקודה רוחנית של נשמה יתרה, שריו בלבו של כל יחיד מבניה.

את אותה הפעולה, שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה. צורך מיוחד הוא לאומה זו, שהיצירה האלהית נטועה בקרבה באופן בולט ונצחי, כי מזמן לזמן יתגלה בתוכה המאור האלהי שלה בכל מלא זהרו, אשר לא ישביתוהו חיי-החברה-של-חול עם העמל והדאגה, הזעף והתחרות אשר להם, למען תוכל להתגלות בקרבה פנימה טהרת נשמתה בכללותה כמו-שהיא. ואם אותה האביריות, המוכרחת להתלוות עם כל סדר של חיי-צבור קבועים, גורמת להקטין את עדינות-החיים המוסרית, והניגוד, המתמיד שבין השמיטה האידאית להכרזה של חסד ואמת, חמלה ורחמים, לבין הנגישה והכפייה ולחץ הקפדה של קנין ורכוש, המוכרחים להראות בעולם המעשי, גורם הרחקה לאור האלהי מתכונת הכרתה הציבורית של האומה, שהרחקה זו מפעפעת כארס גם במוסרם של היחידים - הנה הפסקת הסדר החברתי בצדדים ידועים, מתקופה לתקופה, מביאה לאומה זו, כשהיא מסודרת, על מכונה, לידי עליתה העצמית למרומי התכונות הפנימיות שבחיים המוסריים והרוחניים, מצד התכן האלהי שבהם, העומד למעלה מעלה מכל תכסיס וסדר חברתי והוא מעבד ומעלה את הסדרים החברתיים ונותן להם את שלמותם.

וכשם שנאמר בשבת בראשית שבת לה', כך נאמר בשביעית: שבת לה'. סגולת הארץ וסגולת האומה מתאימות יחד. כשם שהאומה היא מיוחדת להרוממות האלוהית במעמקי חייה, כך הארץ, ארץ ה', היא מכשירה את העם היושב עליה בנחלת עולמים, הבאה בברית ובשבועה בבטחון נצח ישראל, המיוסד על הטבע האלוהי הקבוע במטבע ארץ חמדה נפלאה זו, המזווגת לעם זה אשר בחר לו ייה לסגולתו. נשמת האומה והארץ יחדו פועלות על יסוד היותן, תובעות את תפקידן, להוציא אל הפועל את עריגת קדושתן, בשנת שבתו. העם פועל בכוחו הנפשי על הארץ, זרע ה' מתגלה על ידי השפעתו הרוחנית, והארץ פועלת על העם, להכשיר את תכונתו לפי חפץ חיים אלוהיים שלמים בתבניתם"

(מתוך הקדמת הרב קוק לספרו: שבת הארץ, ספר על הלכות שמיטה)

טעמי השמיטה והשבת:

העיקרון של 'שבת' הוא אותו שורש אשר מתוך שלוש אותיותיו צמח מלאו היקפה של התחיקה הסוציאלית בימינו, המגינה על זכויותיו ועל מצבו של הפועל השכיר. מלבד מנוחת שבת, מצויים בתנ"ך עוד כמה וכמה חוקי מגן לוויסותה של עבודת שכיר, אפילו ביחס למועד המסוים אשר בעל הבית חייב לשלם בו את השכר (כל ערב); אך את כל הפרטים הללו אפשר לכלול באורח סמלי במושג 'שבת'. תמצית המושג היא בכך, שהחברה אסור לה לעזוב את הפועל השכיר לחסדו של נותן העבודה, בהרשותה לה לכפות על העני כל דבר שביכולתו לכפות עליו. התנ"ך אינו מכיר ב'חווה חופשי';

התנ"ך אינו מכיר ב'חוק הברזל' המפורסם של הכלכלנים מן המאה התשע-עשרה, חוק הקובע שהסייג היחיד לתנאי העבודה הפרולטרית הרי זו מידת היגיעה ומידת הרעב שהפועל יוכל לסבול בלי 'להיעלם', כלומר - למות. במובנה הצר, ה'שבת' הריהי סייג מבחינה אחת בלבד - ביחס לזמן העבודה; אך במובנה הרחב, כאמור, ה'שבת' היא ה'ראשית' והמקור לכל אותן הרפורמות אשר מאת שנים של לוחמים סוציאליים ידעה להשיג בתחומים לאין ספור של ההגנה על הפועל. עיקרון זה הופיע לראשונה בתנ"ך לא רק כאחת מתרי"ג המצוות, אלא כאחד מעשרת הדברים, כאחת מהנחות היסוד רמות החשיבות ביותר לחיי שיתוף בקרב בני האדם. 'שבת' פירושו: היחס בין נותני העבודה והעובדים אינו עניין פרטי. הוא 'עניינו של האל', הוא נקבע על ידי האינסטנציה העליונה של מצפון האדם, לא רק לפי תאבוננו של הצד האחד או הצד השני, אלא לפי ה'פתוס' המוסרי והחומרי של החברה.

(זאב ז'בוטינסקי, הגאולה הסוציאלית, כרך רשימות)

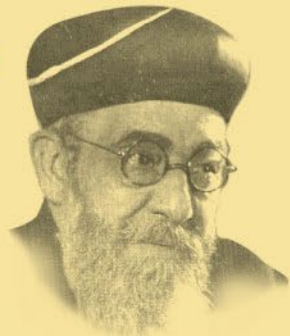
השבת מובחנת משאר ימות השבוע כי:

- השבת היא יום בו אדם זוכה לחופש;
- השבת היא יום בו לא נשתמש בכל אותם כלים שבקלות עלולים ליהפך לכלי הרס וחורבן;
- השבת היא יום בו נוכל להיות באמת עצמנו;
- השבת היא יום בו נשתחרר מרדידות היום יום;
- השבת היא יום בו נשתחרר מחובות שאין מקורן בעצמיותנו;
- השבת היא יום בו נהיה מסוגלים להשתחרר מעבודת האילים של החברה הטכנולוגית;
- השבת היא יום בו לא נשתמש בכספים;
- השבת היא יום בו נכריז על הפסקת אש במאבקים הכלכליים – ביננו לבין זולתנו וביננו ובין משאבי הטבע.

האם יש יום הנושא עימו תקווה גדולה יותר לאנושות מאשר השבת? הפתרונות לבעיות החמורות ביותר של הקיום האנושי לא ימצאו בויתור על הישגי התרבות הטכנולוגית, אלא בשחרור קיום האדם מתלות מוחלטת בתרבות טכנולוגית זו. היחס הראוי כלפי כל הנכסים החיצוניים הוא, שנכסים אלה אכן יהיו בבעלות האדם. אולם האדם אינו משועבד בהכרח לנכסיו, והוא מסוגל לחיות גם בלעדיהם. ביום השבת מתממש השיחור מהתרבות הטכנולוגית – אנו נמנעים מלבצע כל פעולה, היוצרת או מקנה צורה מחודשת לדברים הנמצאים במימד המרחב. הזכות האלוהית-מלכותית אשר ניתנה לאדם "לכבוש" את הארץ, פוקעת ביום השביעי.

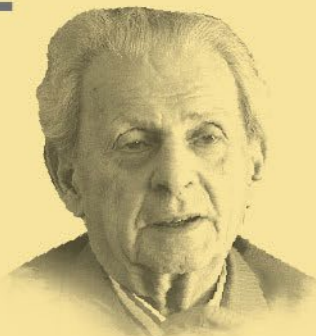
(אברהם יהושע השל, השבת)

העם והארץ הם אומנם תאומים לכודים ואחוזים זה בזה, שאין הפירוד נופל בהם, כי הארץ היא שדה עבודה והפראה לכוחות המחשבה והמעשה של העם... לכן נתנה לעם ישראל בשבתו בארצו מצוות התלויות בארץ: מתנות כהונה ומתנות עניים, שמיטה ויובלות, מינוי שופטים והעמדת מלך, בנין בית המקדש וקורבנות היחיד והציבור; ומצוות אלה הן הנושאים להשקפת עולמה של היהדות בתורת החברה, כי מה הם מתנות כהונה ולוויה ומתנות עניים אם לא תורה חברתית גבוהה מאוד, שכל העמים לא השיגו עדיין את ערכה. כהני העם - שהם מדריכיו, מוריו, שופטיו ויועציו, והעניים - שהם נמצאים בהכרח התולדה הטבעית, הם שותפים, שנוטלים חלקם בראש בעין יפה, לא בחד ונדבה אלא בדין ומשפט. נוסף על זה יש במצוות התלויות בארץ מצוות מעשר שני, ביכורים ונטע רבעי, שהוא נאכל בעצמו, או בפדיונו, דווקא בירושלים. זהו השיתוף של המדינה בתבואת הארץ של היחיד, כדי לתת חיים של שמחה ועליצות לעיר הבירה - זו ירושלים, שבה ישבו כסאות למשפט - מחוקקי העם, ובה ישבה הנהלת המדינה המלכותית, ואוצר הקודש של האומה - זה מקדש ה' וכוהני קודשו.

ועוד זאת, תורת השביעית בשמיטת קרקע, שיסודה היא האמונה בברכת ה' וצויתי את ברכתי לכם... ועשת את התבואה לשלש השנים" (ויקרא, כה כא), היא גם תורה חברתית נפלאה, שמפקעת זכות בעלות היחיד לטובת הכלל, ועושה את בעל הבית והעני במידה שווה בבעלותה הפוררית של הארץ, המשותפת לכל העם. ויש עוד מצוות כאלה, שאינן תלויות בארץ במובן החקלאי, אבל הן קשורות אל הארץ במובן החברתי. טבעו של עולם הוא שאין מידת הטובה הרוכשנית מתחלקת במידה שווה, אלא יש מתעשר הרבה מאוד ויש מתרושש ואין כל מידה זו לא מקרית היא, אלא כך הטביע יוצר העולם בעולמו לקיום העולם, כי הצטברות העושר בידיים נאמנות נותנת אפשרות ליצירות גדולות עולמיות. ניקח לנו לדוגמה את הברון רוטשילד, זכרונו לברכה, שבעושרו נתן היסוד החזק ביותר להישוב החדש בארץ ישראל.

(הרב עוזיאל, ספר מכמני עוזיאל)

"עין תחת עין" דברים חמורים אבל אציליים בתביעתם. בנוקשותם הם פוקדים עלינו ממקום גבוה. הבה נתפעל לפחות מן הדברים בהמשך ("משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח יהיה") הקוראים לאחדות המין האנושי. מסר אוניברסלי זה לא המתין, כדי להדהד בחלל העולם, לתעשייה העולמית כדי שתגלה לנו את הסולידריות האנושית או תכפה אותה עלינו. חוק אחד לכול! הנה העיקרון שהמקרא, הלועג לחזרות, חוזר עליו למעלה מחמישים פעם בשורותיו הקצרות והמדוזות כל כך. כיצד נסביר אפוא שהשקפה שהשכילה מצד אחד להתרומם לגובה התודעה ההומנית עוד בעידן השבטי והשבטיות, נותרה לכאורה ברמה של חוק הג'ונגל מצד שני? אני מבקש להצביע על החכמה הבוקעת ועולה ממילות המסתורין האלה ועל הדרמה שהיא מתמודדת איתה. (...)

הפולצות מפני הדם קוראת לצדק של שלום ועדינות. אבל מכאן ואילך, האמנם יש בצדק זה, היחיד האפשרי, כדי להציל את האדם שהוא מבקש לגאול אותו? שהרי כאן הדרך פרוצה לרווחה לעשירים! הם יכולים לשלם בקלות את השיניים השבורות, העיניים המנוקרות והרגליים הקטועות של כל הסובבים אותו. לפגיעה ולפצע יש עכשיו מחיר עובר לסוחר, טעם של כסף. סתירה זו מקורה בדין הממיר ייסורים בכסף, כיוון שכל מה שמשלמים בלב קל, בגוף שלם ובבריאות טובה, אינו אלא קנס, ופצע הכסף אינו סופני. העולם נותר נוח לחזקים, ובלבד שיש להם עצבים טובים. הצדק המתפתח אינו יכול להשלים עם שלילה זו של כל צדק, עם פגיעה זו בכבודו של האדם שהיא חפצה ביקרו. צריך, תוך כדי תיקון האות של הקודקסים שלנו, לשמר את רוחם. התנ"ך מעמיד אותנו נוכח הרוח שבעדינות.

התנ"ך מזרז את בואו של עולם נקי מאלימות. אבל אם היה בכוחם של הכסף או ההתנצלויות לתקן את הכול ולהותיר את מצפוננו נקי, הרי שכרו היה יוצא בהפסדו. כן! "עין תחת עין", וכל הנצח וכל הכסף שבעולם אין בכוחם לרפא פציעת אדם. הפצע שותת לעולמים, כאילו היו נדרשים ייסורים שווים לעצור את הדימום הנצחי הזה.

(חוק "שן תחת שן", עמנואל לוינס)

פְּתַחַת תִּפְתַּח אֶת יַדְּךָ לְוָי

מעמדות כלכליים

תזכורת מספר דברים, פרק טו – שמיטת חובות ושחרור עבדים:

מִקֵּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט כָּל בַּעַל מִשֵּׁה יְדוֹ אֲשֶׁר יִשֶׁה בְּרַעְיוֹ לֹא יִגֹּשׁ אֶת רַעְיוֹ וְאֶת אַחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לֵה'. אֶת הַנֶּכְרִי תִּגְשֵׁה וְאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אַחִיךָ תִּשְׁמַט יָדְךָ. אִפְסֵה כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן כִּי בְּרַךְ יִבְרַכְךָ ה' בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחְלָה לְרִשְׁתָּהּ. רַק אַם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמּוֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם. כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּרַכְךָ בְּאֶשֶׁר דָּבַר לְךָ וְהִעֲבַטָּה גוֹיִם רַבִּים וְאִתָּה לֹא תִעֲבֹט וְמִשְׁלַת בְּגוֹיִם רַבִּים וְכֵן לֹא יִמְשְׁלוּ. כִּי יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן מֵאֶחָד אַחִיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לֹא תִאֲמָץ אֶת לִבְבְּךָ וְלֹא תִקְפָּץ אֶת יָדְךָ מֵאֲחִיךָ הָאֲבִיּוֹן. כִּי פָתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ וְהִעֲבַט תַּעֲבִיטֵנוּ דִּי מִחֲסָדוֹ אֲשֶׁר יִחְסַר לוֹ. הִשְׁמַר לְךָ פִּן יִהְיֶה דָבָר עִם לִבְבְּךָ בְּלִיעַל לֵאמֹר קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרַעַה עֵינֶיךָ בְּאֲחִיךָ הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עֲלֶיךָ אֵל ה' וְהָיָה בְּךָ חֲטָא. נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יִרַע לִבְבְּךָ בְּתַתֵּךְ לוֹ כִּי בְגַלְלֵה דְבַר הַזֶּה יִבְרַכְךָ ה' א-לֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ. כִּי לֹא יִחְדַּל אֲבִיּוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ עַל כֵּן אֲנִי מְצַוֶּה לֵאמֹר פָּתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לְאֲחִיךָ לְעֹנֵיךָ וּלְאֲבִינֶךָ בְּאֶרֶץ. כִּי יִמְכַר לְךָ אַחִיךָ הָעֵבֶרִי אוֹ הָעֵבֶרִי וְעַבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִת תִּשְׁלַחֲנוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ. וְכִי תִשְׁלַחֲנוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ לֹא תִשְׁלַחֲנוּ רִיקָם. הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאֲנֶךָ וּמִגְרָנֶךָ וּמִקֶּבֶךָ אֲשֶׁר בְּרַכְךָ ה' א-לֹהֶיךָ תִתֵּן לוֹ. וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפִדְךָ ה' א-לֹהֶיךָ עַל כֵּן אֲנִי מְצַוֶּה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם. וְהָיָה כִּי יֹאמַר אֲלֶיךָ לֹא אֶצֵּא מֵעִמְךָ כִּי אֶהְבֵּךְ וְאֵת בֵּיתְךָ כִּי טוֹב לוֹ עִמְךָ. וְלִקְחָתָה אֶת הַפְּרָצֵה וְנִתְתָהּ בְּאֲזָנוֹ וּבִדְלַת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאִף לֹאֲמַתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵן. לֹא יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ בְּשִׁלְחָנֶךָ אֹתוֹ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ כִּי מִשְׁנֵה שָׂכָר שָׂכִיר עֲבַדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבְרַכְךָ ה' א-לֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה.

הלכה א - מצות עשה להשמיט המלוה בשביעית שנאמר שמוט כל בעל משה ידו והתובע חוב שעברה עליו שביעית עבר על לא תעשה שנאמר לא יגוש את רעהו ואת אחיו.

הלכה ב - אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג שיש שם שמיטת קרקע שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף ודבר זה קבלה הוא אמרו חכמים בזמן שאתה משמיט קרקע אתה משמיט כספים בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ ובזמן שאין שם שמיטת קרקע אין אתה משמיט כספים בשביעית אפילו בארץ.

הלכה ל - מי שנמנע מלהלוות את חברו קודם השמיטה שמה יתאחר החוב שלו וישמט עבר בלא תעשה שנאמר השמר לך וגו' וחסא גדול הוא שהרי הזהירה עליו תורה בשני לאוין (...) והתורה הקפידה על מחשבה רעה זו וקראתו בליעל, והרי הוסיף הכתוב להזהיר ולצוות שלא ימנע אלא יתן שנאמר נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו וגו', והבטיח הקב"ה בשכר מצוה זו בעולם הזה שנאמר כי בגלל הדבר הזה יברכך וגו'.

(רמב"ם הלכות שמיטה ויובל, פרק ט')

מדרש יונתי

מילים ולחן: מאיר אריאל

- נצרפים לאט.
 מה לך כל כך נמרץ שלוח
 להתגרד על הסכין?
 די כבר תן גם לסכין לנוח -
 כן, רד מהסכין.
 ושמיטה כהלכה אתה כבר יודע לעשות
 שאתה רץ לקחת עוד ועוד אדמות?
 בספק מרמה, בחשד גזל, בחסות חשיכה
 בחסינות מושל? הזו גאולה? הזה כבודה?
 כגנב במחתרת יהודה?
 ולמי תמכור את "שדך" בשנת שמיטה
 או אולי תתאסלם או תתנצר לשנה?
 ולפני מי תיתמם שביעית אחר שביעית
 בעוד האדמה אשר תחתיך כשפחה נשבית?
 בעיני מי זה מוצא חן? אדמה אתה לוקח -
 גאולה לא נותן. או אולי אצבעותיך
 הדוקות מאוד מאוד מאוד מאוד מאוד -
 מאומנות להרפות? מיומנות לשחרר?
 מתורגלות לשמוט?
 הוא מאמא מאמא אדמה
 הוא מאמא אדמה.
 הוא מאמא מאמא אדמה,
 - אדמה אדמתי!
 - עד מותי!
 עד מה אדמ-תי.
 אל תעוררו ואל תעירו
 שנאה שלא תחפץ.
 רק תצא אותה כבר לא יחזירו
 לא רב לא שר לא שץ.
 מישהו עוד יתעורר עלינו
 כמקיץ מחלומ:
 נימחה אנחנו ושללינו
 נשקע בתהומו.
 לו רק הראיני את מראיך,
 השמיעני קולך.
 אמת וצדק בשעריך,
 - זה נאוה מראך!
 - זה ערב קולך!
 - חן בעיני דודך!

שאלו על לב ירושלים
 שאלוה לשלומה -
 אבנים בלב ירושלים
 כיכר השוק הומה.
 בשקרים ועוול מתעטפת
 לרגל מלאכת החומה
 אך מבעד לצעיף נשקפת
 עירנו עירומה.
 שלא רודפת צדק צדק
 לא רוצה שלום
 כי אין שלום בלי צדק
 - רק למה באנו הלום?
 - החלמנו חלום?
 - הניקץ היום?
 יונתי שוב בחגווי הסלע
 מרטט הנץ מעל -
 ובסתר מדרגה לבלע
 נפער פי הנפתל
 זה - ארצות הים מאחורינו
 אנחנו תשוקתם.
 זה - הארצות שמסביבנו
 אנחנו זימרתם.
 זו - אותה השיירה בדרך
 הפונה לים.
 דולק בעקבותיה מלך
 מרוח בדם,
 מידבר, חייתו - גם,
 עלינו הם כולם.
 איך ירושלים מתיפייפת
 ורוקדת ברבים -
 משתתפת בטח משתפשת
 עוטיה על עדרים.
 שאלו בפילפולי שריה
 לא שיעור ולא קומה
 רק גפרור חסר בין חצריה
 וכל חצר הומה.
 וכבר היינו בתנור,
 עכשיו על המחבת.
 מתפמפמים כבוד שכור,
 - מתפצפצים מעט,
 - נשרפים כמעט,

בשם סדר 'סוציאליסטי' מבינים אנו שיטה כזאת, אשר אחת לעולם תסדר את כל היחסים החברתיים, אשר אחת לעולמים תבטל את ההבדל בין עני לעשיר, ואחר כך לא תהיה עוד החברה זקוקה לעולמים לתיקונים סוציאליים נוספים. זה יכול להיות טוב ויפה, אפס חסרון אחד יש בשיטה זאת - האדם יחדל לשאוף, ללחום, לתור אחר הטוב יותר, כי לא תהא שום תועלת בדבר: מצבו של כל אחד קבוע ומסודר מראש, אין הוא יכול לשנות בו מאומה, אסור לו לחלום על זאת; אין דבר שכדאי לאמץ בגללו את השכל, אין דחיפה עצמית לגלות שיטות עבודה חדשות, אפילו אמצאות טכניות. כל אדם נעשה כמין 'פקיד' של החברה, של המדינה הכל יכולה; וכידוע, מטבעה של הפקידות להסתפק ב'יש', במצב הקיים, ב'מסורת'. הקפיצים הגדולים והחזקים ביותר של הקידמה תלויים בעובדה, שמיליוני בני אדם מחפשים, לוחמים, שואפים; ובסדר סוציאליסטי הוכרח כל זה להיעלם...

רעיון היובל יש לו פנים אחרות לגמרי. טעמו מונח בזה, שמזמן לזמן תסדר החברה אצל עצמה מהפכה סוציאליט גדולה ויסודית. תשנה את הכול, תקח מן העשיר את המיותר לו ותתנהו לעני. אולם לאחר המהפכה - נשאר כל אחד חופשי במעשיו להתחיל מחדש את מלחמתו הסוציאליט, לשאוף שוב למצב יותר טוב, שוב לנצל ולאמץ את כוחותיו וכשרונותיו... האנושות צריכה תמיד לסעור, לרתוח, לתסוס, כל אדם צריך לראות לפניו דרך פתוחה למעלה ההר, האחד יעלה, השני יחליק ויפול, חיים יהיו, התחרות וקידמה - עד ליובל החדש, כאשר ישו מחדש עשיר ועני, ואחר כך יתחילו שוב מבראשית.

(ז'בוטינסקי, רעיון היובל, נאום בוורשה, 1936, תרגום מידיש)

"ולפי הנגלה הוא שורש כל התורה כולה ויסוד העולם כולו וכו'. כי רצה השי"ת שיהיו שוים עניים ועשירים, כדכתיב 'ולך ולעבדך', וכתיב 'ואכלו אביוני עמך'. וידוע כי העני כל ימיו מכאובים וכעס ענינו, כי אין לו מה לאכול. ובכל עת עיניו נשואות לשמים וחייו תלויים לו מנגד. והעשיר כל ימיו בשמחה וטוב לב משתה תמיד, בענין שבעושרו שוכח העני ואינו יודע במכאוביו. ולכן רצתה התורה להביא שנת השמיטה והיובל וכו' באופן שאפילו העשיר נושא עיניו לשמים, אחר שאין זורעים ואין קוצרים, ואומר 'מה אוכל ומה אשתה?'. כדי שידע ויזכור צער העני שכל ימיו ושנותיו בצער ודאגה"

(ר' אברהם סבע, ממגורשי ספרד, בספרו "צרור המור" על ויקרא כה, כ. והדברים מובאים בשינוי לשון ב"מעם לועז" (פרשת בהר עמ' שטז))

החירות שאנו מתרשמים בה ביותר בליל התקדש חג של זמן חירותנו, בעת אשר גם בעצם ימי הגלות והשעבוד לא חדלנו מלהביע את התגעגעותנו אליה באמרנו "השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין", היא מוכרחת להיות הולכת ומתפתחת בקרבנו פנימה מדריגה אחר מדריגה, עד אשר יבא היום אשר ינוסו הצללים, וחירותנו המוחלטת תאיר עלינו באורה המלא כעצם השמים לטוהר.

אבל להתלמד אנו צריכים איך לסגל לנו את אותו הרוח הגדול של החירות אשר זרח עלינו אמנם בתקופות המאירות שלנו, ואשר יצא כברק נוצץ בהופעתה של הגאולה הראשונה, גאולת מצרים, אשר נגלה עלינו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, בכבודו הגדול, וקרבתו לעבודתו שהיא חירותנו הגמורה, והרים אותנו משפלותה של העבדות הנכריה אשר שוא היא עבודתה.

כיצד אנחנו צריכים להבין את אותה החירות המיוחדת שלנו וכיצד יהיה אפשר לנו להסתגל אליה במציאות החיים, וביחוד, כיצד נתאים את מדת החירות הזאת למצעדי חיינו החדשים שברקי חירות לאומית מתחילים להאיר עלינו בזהרם, בחסדי צור ישראל גואלנו מעולם ברוך הוא.

ההבדל שבין העבד ובן החורין, איננו רק הבדל מעמדי, מה שבמקרה זה הוא משועבד לאחר, וזה הוא בלתי משועבד. אנו יכולים למצא עבד משכיל שרוחו הוא מלא חירות, ולהיפוך, בן חורין שרוחו הוא רוח של עבד. החירות הצביונית היא אותה הרוח הנשאה, שהאדם וכן העם בכללו מתרומם על ידה, להיות נאמן להעצמיות הפנימית שלו, להתכונה הנפשית של צלם אלקים אשר בקרבו, ובתכונה כזאת אפשר לו להרגיש את חייו בתור חיים מגמתיים שהם שווים את ערכם. מה שאין כן בבעל הרוח של העבדות, שלעולם אין תוכן חייו והרגשתו מעורים בתכונתו הנפשית העצמית כי אם במה שהוא יפה וטוב אצל האחר השולט עליו איזה שליטה שהיא, בין שהיא רשמית בין שהיא מוסרית, - במה שאותו האחר מוצא שהוא יפה ושהוא טוב.

ואנחנו כבושי הגלות, שכל כך הרבה מאות בשנים היינו משועבדים בידי אדונים קשים, לולא פנימיות נשמתנו העליונה הספוגה רוח של חירות, רוח של הכרה עצמית פנימית "חרות על הלוחות, אל תקרי חרות אלא חירות", לולא זאת המתנה הנפלאה שלנו שנתנה לנו מאז, בעת צאתנו לחירות עולם מיד פרעה מלך מצרים, לולא זאת, היתה הגלות יכולה להפך רוחנו בקרבנו לרוח של עבדים.

אבל הננו מפגינים בזה ברוב לב, בחג זמן חירותנו, כי באמת הננו חשים את עצמנו בני חורין בעצם מהותנו, והשאיפה הנאצלת שלנו אל הטוב ואל הנשגב היא אצלנו השאיפה העצמית שלנו, שאנו חשים ברוחנו פנימה מה הוא הטוב ומה הוא הנעלה. ולאור החירות הזה, החירות הפנימית ההולכת ומתגלה בקרבנו כעת במצעדי תחיתנו הלאומית על כל פנים בשיעורים מוגבלים לפי הערך של תוכני הגאולה המתגלים לנו, רק קמעה קמעה, נטף אחר נטף, לאורה הפנימי של החירות העצמית הזאת נסע ונלך להבליט יותר ויותר את עצמאותנו הרעננה הפנימית, אותה שקנינו על ידי גילוי שכינה, אותה החירות שקנינו על ידי הפלא הגדול היחיד בעולם, שנעשה עמנו בעת אשר גאלנו השם יתברך, וגאל את אבותינו ממצרים לחירות עולם.

(הרב קוק, מאמרי הראי"ה, חירותינו)

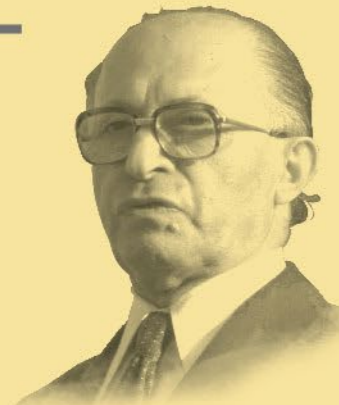
זְכֹרֶת פִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם

תזכורת מספר דברים – שחרור עבדים:

כִּי יִמְכַר לְךָ אַחִיךָ הָעֵבֶרִי אוֹ הָעֵבֶרְיָה וְעִבְדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית תִּשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ. וְכִי תִשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם. הַעֲנִיק תַעֲנִיק לוֹ מִצֹּאֲנֶךָ וּמִגְרָנֶךָ וּמִיִּקְבֶּךָ אֲשֶׁר בְּרִכְךָ ה' אֱ-לֹהֶיךָ תִתֵּן לוֹ. וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדְךָ ה' אֱ-לֹהֶיךָ עַל כֵּן אֲנִכִּי מִצֹּן אֵת הַדְּבָר הַזֶּה הַיּוֹם. וְהָיָה כִּי יֹאמֶר אֲלֶיךָ לֹא אֶצֵּא מֵעִמְךָ כִּי אֶהְבֶּךָ וְאֵת בֵּיתְךָ כִּי טוֹב לוֹ עִמְךָ. וְלִקְחָתָּ אֵת הַפְּרָצֵעַ וְנִתְמָהּ בְּאָזְנוֹ וּבִדְלַת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאִף לֹאֲמַתְךָ תַעֲשֶׂה כֵּן. לֹא יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ בְּשִׁלְחַתְךָ אֹתוֹ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ כִּי מִשְׁנֵה שָׂכָר שְׂכִיר עִבְדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבְרִכְךָ ה' אֱ-לֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה.

היה משהו בבריסק, כמו בפניסק. בכל הערים והעיירות האלה שבהן בכל דור היתה אהבת ישראל, האמונה באלהי ישראל, בעוני ודחקות, בעושר רוחני, בתלמוד תורה וגאונות והשכלה וציונות ובית"ר ו"השומר הצעיר" וכל התנועות – עד אז היה בהן משהו מיוחד.

כאשר אחד העם כתב על היהדות במערב, הוא קבע במבט נשרי, בהתבוננות מעמיקה, שעל אף החירות החיצונית – הגיטו נפל, האמנציפציה

באה, כולם שווים – על אף החירות, יש בה עבדות.

אצלנו היה להיפך – על אף העבדות, היתה לנו חירות. ודאי שמנת חלקנו היתה עבדות. ראינו את השיכורים, שמענו את הקריאות, נופצו שמשות ונהרסו בתים ונרדפו והוכו תלמידים יהודיים, רק משום שהם יהודים – את כל זה חיינו, ראינו, שמענו, אבל בתוכנו פנימה, בתוך העבדות היתה חירות. יהודים נאים היו יהודי בריסק דליטא.

שניאור יכול היה לכתוב עליהם לא פחות מכפי שכתב על יהודי שקלוב. לא הרכנו ראשינו מפני המון הזדים. עמדנו מולו. גם כאשר היינו קטנים וחלשים. השבנו מלחמת ילדים שערה. ועל כל עלבון ידענו להשיב. ובעלי הכרכרות שישבו על הדוכנים מלמעלה והיו מברכים אותך, בעברך את הרחוב, ובעלי העגלות והקצבים וכל שאר בעלי המלאכה – אן, כן – הם יכלו לקום נגד פוגרומשצ'יקים ולהכותם שוק על ירך.

כמובן, זה היה עם שכך חי וכך הגן על כבודו האנושי. כל עוד נתנו לו לחיות. אבל בודאי שאם במערב היתה עבדות בתוך חירות, שם היתה חירות בתוך עבדות. ושם מצאה את ביטויה התמימות של הקיום היהודי. לאחר כל מה שקרה לנו, אנו איננו יכולים עד היום לתפוס איזו תמימות היתה מנת חלקם של אבותינו, בכל הגלויות, אבל במיוחד בגולה ההיא.

[...] התמימות הזאת, לא רק השעבוד, של קיום היהודי, איכשהו מישהו יגן עלינו. ומכאן, מה שאנו אומרים לא ביום הכיפורים אלא בליל הסדר, כי בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, אבל הקב"ה מצילנו מידם; מצילנו מידם – רק שארית פליטה של עם יהודי. הקיום נמשך, כן, והיו געגועים לארץ-ישראל, אבל תמימות הקיום בגולה לא פסקה.

(מנחם בגין, כולנו נולדנו בירושלים. 1972)

...הדבר הגיע לידי כך, עד שהשאלה על דבר עבודה עברית אינה נחשבת כלל בין השאלות, שאנשים 'בעלי דעה' עוסקים בהן ברצינות גמורה, באותה הרצינות, שעוסקים, למשל, בשאלות על דבר עקירות גפנים, על דבר מכירת יין, על דבר אגרר-בנק, ובכלל על ענייני כספים ועסק. יש איזו 'שאלת פועלים', מין שאלה על דבר 'לחם אבוינים', שאין עוסק בה אלא מי ששעתו פנויה ודעתו אינה רחבה כלל. בכל שאיפתנו לעבוד ובכל עבודתנו אין רואים אלא מעשי נערות, חלומות, הזיות, או לפי המבטא הטיפוסי מאווירא דארעא דישראל – 'שמנדריקיזם'. ואם בקרב האיכרים אפשר כבר לראות אי אלה סימנים של שינוי לטוב, הנה עסקנים ציוניים ידועים מאשר בארץ-ישראל ומאשר בחוץ-לארץ, לא הרחיקו עוד הרבה ללכת מהשקפה זו שבארצנו על העבודה והעובדים בארץ-ישראל, ובכלל, אינם מבינים ואינם חפצים כלל להבין את שאיפתנו. הנה משל אחד. אחד מחברי הוועד הפועל הציוני, שיש לו פרדס בפתח-תקוה, שאל פעם את הפועלים, מה הן דרישותיהם מההנהגה הציונית. וכאשר ענו לו שדרישתם הראשונה והעיקרית היא, כי ההנהגה תשפיע, במידה שאפשר ובכל האמצעים שבידה, על האיכרים, שעבודתם תהא נעשית על ידי יהודים, וכי קודם כל ישתדל הוא, חבר הוועד הפועל בכבודו ובעצמו, כי בפרדסו, שהנהו כמעט 'יודן-ריין', יעבדו יהודים – כאשר ענו לו הפועלים כך, השיב להם הוא בקצף, כי אין הפועלים יודעים מה הם חפצים, וכי בפעם הראשונה בחייו הוא רואה, שפועלים יתערבו בעניינים שאינם שלהם ושהם אינם מומחים להם כלל. משלים כאלה ישנם הרוב.

בשביל שהציון יהיה שלם צריך להוסיף עוד את ההשקפה הרגילה על כל עובד כעל 'פועל', כלומר כעל איזו ברייה שפלה – השקפה שהביאה את הפועלים בעלי הכרה מפלגתית באירופה לידי קיצוניות מהופכה – לראות בפועל איזה בחיר המין האנושי, מה שלפי האמת אינו מעלה כי אם מוריד את כבוד האדם שבפועל. בכל מקום שמדברים אצלנו על דבר יישוב סתם, מובן מאליו, שמדברים על דבר האיכרים, שהם עיקר היישוב, שמנו וסלתו. ביחס להם אין מקום לאפוטרופסות, לטובות, להדרכה. עמהם מתחשבים כעם אנשים, שכוח בידם להיות אחראים לעצמם. אולם במקום שידובר על דבר העבודה והעובדים בארץ ישראל, שם אתה מוצא תיכף ומיד הצעות 'לטובת הפועלים', אפוטרופסות וכל מילי מעלייתא כיוצא באלו.

ואל יהיו כל הדברים האלה וכאלה, המורידים את כבוד האדם שבעבוד, קלים בעינינו. היחס לעובד הרי הוא נובע מתוך היחס לעבודה, ואם חפצנו להרים את ערך העבודה בקרב בני היישוב, עלינו להגן בכל תוקף על כבוד האדם שבעבוד. מובן, כי את זה אפשר להשיג רק בעבודה חיובית אקטיבית, וביחס שלילי פסיבי לכל אלה שאינם מבינים את שאיפתנו. וכך אנו נוהגים בעיקר. יחשבו עלינו מה שיחשבו, ידברו מה שידברו, - אנחנו את שלנו נעשה. אנו אין לנו אלא הכרת עצמנו, רצון עצמנו וכוח עצמנו.

אולם אם יחס כזה המבואר למעלה אלינו מצד השוק והסלון יש לו תקנה במה שאמרנו, הנה יחס כזה אלינו מצד אנשי הלב והמחשבה, מצד אלה, שיש לנו להאמין, כי הם יבינו את שאיפתנו, בייחוד מצד אלה, שהשפעתם מרובה, אין לו תקנה. יחס כזה אלינו מצד אנשים כאלה אי אפשר שלא ישאיר רושם קשה בלבנו ועל כל עניינינו...

(מתוך מכתב של א.ד. גורדון לאחד העם, תרע"ב, 1912)

יש לי חלום, כי יום אחד באלבמה, על גזעניה הרשעים, על מושלה ששפתיו נוטפות דברי ביטול והפרדה, יום אחד באלבמה עצמה יוכלו ילדים שחורים וילדות שחורות לשלב ידיים עם ילדים לבנים וילדות לבנות כאחים ואחיות, יש לי חלום היום!

יש לי חלום, כי יום אחד כל גיא יינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה. ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר.

זאת תקוותנו. באמונה זאת אחזור לדרום. באמונה זאת נוכל לחצוב מהר הייאוש סלע של תקווה. באמונה זאת נוכל להפוך את המון הצרימות של אומתנו לסימפניה מופלאה של אחווה. באמונה זאת נוכל לעבוד יחדיו, להתפלל יחדיו, להיאבק יחדיו, להיכלא יחדיו, לתמוך בחירות יחדיו, מתוך ידיעה כי ביום מן הימים נהיה בני חורין. וזה יהיה היום, זה יהיה היום שבו כל ילדי האל יוכלו לשיר בכוונה חדשה, "ארצי, עליך אשיר, ארץ החירות המתוקה ארץ בה מתו אבותי, ארץ בה גאו חלוצי, מצלע כל הר תהדהד החירות!" וכדי שתהיה אמריקה אומה דגולה, יקום הדבר ויהיה.

ועל כן תהדהד החירות מגבעות ניו המפשייר המעטירות.

תהדהד החירות מהרי ניו יורק העצומים.

תהדהד החירות מהרי אלגני הנישאים בפנסילבניה.

תהדהד החירות מהרי הרוקי עטויי השלג בקולורדו.

תהדהד החירות ממדרוניה המפותלים של קליפורניה.

זאת ועוד. תהדהד החירות מהר לוקאאוט בטנסי.

תהדהד החירות מכל גבעה ותל זעום במיסיסיפי, מכל צלע הר תהדהד החירות!

וכאשר יהיה הדבר, כאשר נניח לחירות להדהד, כאשר נניח לה להדהד מכל כפר ומכל מושב, מכל מדינה ומכל עיר, נוכל להאיץ את בואו של אותו היום בו כל ילדי האל, שחורים ללבנים, יהודים כגויים, פרוטסטנטים כקתולים, יוכלו לשלב ידיהם ולשיר את מילות שיר הדת השחור הנושן, "בני חורין סוף סוף, בני חורין סוף סוף, ישתבח שם האל, אנו בני חורין סוף סוף."

(יש לי חלום, נאומו של מרטין לותר קינג, 28.8.1963)

לפני מאה שנה חתם אמריקני דגול, אדם שבצלו הסמלי אנו עומדים היום, על "הצהרת השחרור". צו רב חשיבות זה היה משואת תקווה אדירה למיליוני עבדים שורים, אשר נחרכו בלהבות העוולה המצמיתה. הוא הפציע ברינה, שם קץ לליל-שביים הממושך.

ואולם מאה שנה לאחר מכן, האדם השחור עדיין איננו חופשי. מאה שנה לאחר מכן עדיין כובלים אזיקי ההפרדה הגזעית ושלשלאות האפליה את האדם השחור. מאה שנה לאחר מכן, האדם השחור חי באי בודד של עוני בלב ים רחב של שפע חומרי. מאה שנה לאחר מכן, האדם השחור עדיין נמק בשולי החברה האמריקנית ומוצא את עצמו גולה בארצו שלו. ועל כן באנו לכאן היום להראות את המצב המביש.

מבחינה מסוימת באנו אל בירת ארצנו כבעלי חוב. כאשר כתבו אדריכלי הרפובליקה שלנו את המילים הנהדרות של החוקה והכרזת העצמאות, הם חתמו על שטר לטובת כל האמריקנים. שטר זה היה הבטחה כי לכל האנשים כולם, שחורים ולבנים כאחד, יובטחו זכויות יסוד שאין לשלול אותן: הזכות לחיים, הזכות לחירות והזכות לרדיפת האושר. ברור כיום כי אמריקה לא כיבדה כראוי את השטר הזה, בכל הנוגע לאזרחיה שחומי העור. במקום למלא את המחויבות הקדושה נתנה אמריקה לשחורים המחאה "ללא כיסוי".

אבל אנו מסרבים להאמין כי בנק הצדק פשט את הרגל. אנו מסרבים להאמין ש"אין כיסוי" באוצרות האדירים של ההזדמנות אומתנו. ועל כן באנו לתבוע את פירעון השטר, ולדרוש את חלקנו בעושר החירות ובביטחון הצדק. (...)

וכעת מצעדנו עלינו לנדוד לצעוד קדימה תמיד. איננו יכולים לפנות לאחור. יש השואלים את התומכים בתנועה לזכויות האזרח, "מתי תהיו שבעי רצון?" לעולם לא נהיה שבעי רצון כל עוד האדם השחור הוא קורבן לזוועות המשפילות מצד המשטרה, לעולם לא נהיה שבעי רצון כל עוד אין גופינו היגיעים מתלואות המסע מוצאים להם קורת גג באכסניות הדרכים ובמלונות הערים. איננו שבעי רצון כל עוד אדם שחור במיסיסיפי אינו רשאי להצביע ואדם שחור בניו יורק מאמין כי אין טעם שיצביע. לא, לא איננו שבעי רצון ולא נהיה שבעי רצון עד אשר יגל כמים משפט וצדקה כנחל איתן.

(...) ודעו לכם: המצב הזה ישתנה, הוא ניתן לשינוי. אל לנו להתפלש בעמק הבכא, אומר אני לכם היום, חברי. ועל כן גם למול קשיי היום והמחר, עדיין יש לי חלום. חלום הנטוע עמוק בחלום האמריקני.

יש לי חלום, כי יום אחד תקום האומה הזאת ותקיים את משמעות האמת של האמונה שעליה קמה: מקובלות עלינו אמיתות אלה כמזכחות מאליהן, שכל בני האדם שווים.

יש לי חלום, כי יום אחד על הגבעות האדומות של ג'ורג'יה, יוכלו בני עבדים לשעבר ובני בעלי עבדים לשעבר לשבת, שבת אחים גם יחד.

יש לי חלום, כי יום אחד אפילו מדינת מיסיסיפי, מדינה הרוחשת בלהט העוולה, רוחשת בלהט הדיכוי, תהיה לגן עדן של חירות וצדק.

יש לי חלום, כי ארבעת ילדי הקטנים יחיו יום אחד באומה שבה לא ישפטו על פי צבע עורם, אלא על פי תכונות אופיים. יש לי חלום היום!

אדם קניינו

קנאת האדם לרכוש, ככל מדת אנוש, אף היא אינה יונקת ממעין יחיד. נזונת היא בבת אחת ממקורות רבים ושונים זה מזה: גלויים ונעלמים, קרובים ורחוקים. העמל הגופני והרוחני, בעינו או בגלגוליו, המשוקע ברכוש; אפשרות ההנאה הקרובה – תענוגות, שלטון, כבוד – והרגשת הבטחון לעתיד הכרוכות בו; ולבסוף – אם לא לזלזל גם בנמוק זה – המגע התמידי החושי – ולוא רק ע"י "ראות עינים" – שבין הבעלים ובין רכושו, מגע שנעשה הרגל וטבע שני ("חזקה"), וממילא תובע את תפקידו – כל אלה ודאי מעינות גלויים הם, מעינות-שותפים, שכל אחד מהם מטיל מלאי משלו ונותן חלקו, אם רב ואם מעט, לפרנסתה של אותה

הקנאה. אבל חוץ מן הרכוש שיש בו מכל אותן "הסגולות" האמורות, הרי יש גם רכוש נקי מהן, וכלום בטלה קנאת בעלים לגביו? מה תאמר ברכוש שנופל לאדם בלי עמל ובלי יגיעה, ואפילו בהסח הדעת, כמציאה וירושה וזכיה בגורל? ומה יש לומר בעודף רכוש, זה שבעליו עצמו ברי לו מראש, שלעולם לא יבוא להזקק לו לקבל ממנו טובת הנאה ומנת בטחון כל שהן, מאחר שכל אותן "המתנות" סופקו לו כבר, ובשפע שאין למעלה הימנו, ממקום אחר? ושוב מה תאמר ב"רכוש הגדול", זה שממשותו, או אפילו צלו הסמלי והמספרי, סמויים על הרוב מעין הבעלים עצמם ופעמים גם מדעתם והכרתם, לפי שהוא, הרכוש, גנוז ועומד במספרים מופשטים רשומים בפנקסים ואינם נגלים אלא לרואי-החשבונות בלבד? (ביחס לרכוש זה, הרי גם אביה של הקנאה גופו – רגש הבעלות – אף הוא תלוי על בלימה – על חוט שערה נעלמה של אמונה מסתורית כמעט, מאחר שאין לבעלים עצמו שום יתרון ברכושו על הזולת, אף לא היתרון של "ראות עיניו"). ברור איפוא, כי "המעינות הגלויים" בלבד אין בכחם לפרנס את "הקנאה לרכוש" על כל תופעותיה. עלינו לבקש לה עוד מפרנס נעלם ממקום אחר. מי הוא ומהיכן הוא?

המעין הנעלם שממנו יונקת בחשאי קנאת האדם לרכושו בא ממרחק רב וממעקי השתין, ובמקום שהקנאה נראית כמחוסרת כל טעם הגיוני ונמוק נפשי, כלומר במקום שמעיונותיה הגלויים פוסקים – לפי הדוגמאות שלמעלה – עדיין מעין נעלם זה עומד בכחו וממציא לה מחיה בסתר. הדבר יובן בהאמר, כי הקנאה לרכוש, לפי מצויה האחרון, לפי עומק טבעה הראשוני, היא באמת (כרמז כבר במאמר המוסגר שלמעלה) בתה הבכירה של הרגשת הקנין (קרי: הבעלות) בתכונתה הקדמונית והשרשית ביותר: בתכונתה הפטישיסטית (אגב, קנאה וקנין קרובי שורש הם בלשון: "סמל הקנאה המקנה"). האדם הקדמוני, הפטישיסטי, המנפש כל דבר ומאליהו, בזכותו בדבר מן ההפקר וביחדו אותו לו – קדשהו לעצמו, אותו ואת ה"רוח" השוכנת בו. מכאן ואילך ברית קדש היתה כרותה בין הדבר ובין בעליו, נכונה מזו: בין נפשות שניהם, מעין הברית שבין איש ואשה ובין אדם לאלהיו. ה"רוח" השוכנת ב"דבר" (אל, מלאך, שר, שד) השתכנה בתוך הבעלים ורוחו של זה בתוך ה"דבר". שתי הנפשות דבקו זו בזו והיו לנפש אחת כפולת שתיים בכל אחד מהם. הזוכה בדבר נעשה מעתה לבעל הדבר ולמשועבדו כאחד. ולא בכח קנין לפי משמעו המסחרי – משמעות שלא הגיע אליה עוד האדם – אלא בכח הקדושין. הדבר שהופרש מן ההפקר ונתיחד – הוקדש (קדש – פירושו יחוד והבדלה. נכסים שיש להם בעלים קרויים "נכסים המיוחדים", בנגוד לנכסי הפקר). "הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה – מעל", ואין מעילה אלא בהקדש. (...) הדבק שבין הבעלים ורכושו איננו חיצוני, פורמלי, אלא פנימי, נפשי, דבק של ברית. נפשות שניהם מובלעות ומעורבות זו בזו וגם ערבות זו לזו. הופרה הברית "נקעו" הנפשות זו מזו ("נקעה נפשך מהם"), פקעו הקדושים, הותר השעבוד והחבילה נתפרדה. אבל כל זמן שהברית קימת שעבוד הגומלים והערבות המשותפת במקומם עומדים. קונה הדבר – הוא אפוא גם המקנא לו. מוכרח הוא לקנא. קנאה לרכוש כגון זו, אף היא אפוא, בעיקרה, כאביה ומולידה הקנין, כמעט מושג דתי ומיני. האדם מקנא לרכושו ככהן שמקנא לאלהיו, כבעל לאשתו. שלש קנאות אלה צד שוה בהן: כלן מעורות בקדש. (...)

(ח.נ. ביאליק)

בְּשֵׁנֵת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תֵּשְׁבוּ אִישׁ אֶל אֶחָזְתּוֹ

חלוקת קרקעות וסוגיית ארמות הלאום

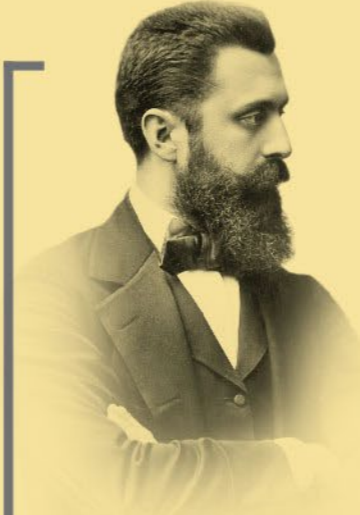
בראשית פרק כ, פסוקים א-כ

וַיְהִי חַי שָׂרָה, מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵים שָׁנִים--שְׁנֵי חַי שָׂרָה. וַתִּמָּת שָׂרָה, בְּקִרְיַת אַרְבַּע הוּא חֲבֹרֹן--בְּאַרְצָ כְּנָעַן; וַיָּבֵא, אַבְרָהָם, לִסְפֹּד לְשָׂרָה, וּלְבִכְתָּהּ. וַיָּקָם, אַבְרָהָם, מֵעַל, פְּנֵי מֵתָהּ; וַיְדַבֵּר אֶל-בְּנֵי-חַת, לֵאמֹר. גֵּר-וְתוֹשֵׁב אֲנִי, עִמָּכֶם; תָּנוּ לִי אֶחְזֶת-קֶבֶר עִמָּכֶם, וְאֶקְבְּרָה מִתִּי מִלְפָּנַי. וַיַּעֲנוּ בְנֵי-חַת אֶת-אַבְרָהָם, לֵאמֹר לוֹ. שְׂמַעֲנוּ אֲדֹנָי, נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ--בְּמִבְחָר קִבְרֵינוּ, קֶבֶר אֶת-מֵתְךָ; אִישׁ מִמֶּנּוּ, אֶת-קֶבְרוֹ לֹא-יִלְחָה מִמֶּךָ מִקֶּבֶר מֵתְךָ. וַיָּקָם אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לְעַם-הָאֲרָץ, לְבְנֵי-חַת. וַיְדַבֵּר אִתָּם, לֵאמֹר: אִם-יֵשׁ אֶת-נַפְשְׁכֶם, לְקַבֵּר אֶת-מִתִּי מִלְפָּנַי--שְׂמַעֲנוּ, וּפְגַעוּ-לִי בְעִפְרוֹן בֶּן-צֹחַר. וַיִּתֵּן-לִי, אֶת-מַעְרַת הַמַּכְפֶּלֶה אֲשֶׁר-לוֹ, אֲשֶׁר, בְּקֵצֵה שְׂדֵהוּ: בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי, בְּתוֹכְכֶם--לְאַחְזֶת-קֶבֶר. וַעֲפֹרֹן יָשָׁב, בְּתוֹךְ בְּנֵי-חַת; וַיַּעַן עֲפֹרֹן הַחַתִּי אֶת-אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי-חַת, לֵכֵל בְּאֵי שַׁעַר-עִירוֹ לֵאמֹר. לֹא-אֲדִינִי שְׂמַעֲנִי--הַשְּׂדֵה נָתַתִּי לָךְ, וְהַמַּעְרָה אֲשֶׁר-בוֹ לָךְ נָתַתִּי; לְעֵינֵי בְנֵי-עַמִּי נָתַתִּיהָ לָךְ, קֶבֶר מֵתְךָ. וַיִּשְׁתַּחֲוּ, אַבְרָהָם, לְפָנָיו, עִם הָאֲרָץ. וַיְדַבֵּר אֶל-עֲפֹרֹן בְּאָזְנֵי עַם-הָאֲרָץ, לֵאמֹר, אֵךְ אִם-אַתָּה לוֹ, שְׂמַעֲנִי: נָתַתִּי כֶסֶף הַשְּׂדֵה, קַח מִמֶּנִּי, וְאֶקְבְּרָה אֶת-מִתִּי, שָׂמָּה. וַיַּעַן עֲפֹרֹן אֶת-אַבְרָהָם, לֵאמֹר לוֹ. אֲדִינִי שְׂמַעֲנִי, אֲרָץ אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל-כֶּסֶף בִּינִי וּבֵינְךָ מֵה-הוּא; וְאֶת-מֵתְךָ, קֶבֶר. וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם, אֶל-עֲפֹרֹן, וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעִפְרוֹן, אֶת-הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר בְּאָזְנֵי בְנֵי-חַת--אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף, עֵבֶר לַסֹּחֵר. וַיָּקָם שְׂדֵה עֲפֹרֹן, אֲשֶׁר בְּמַכְפֶּלֶה, אֲשֶׁר, לְפָנָיו מִמְרָא: הַשְּׂדֵה, וְהַמַּעְרָה אֲשֶׁר-בוֹ, וְכָל-הָעֵץ אֲשֶׁר בְּשְׂדֵהוּ, אֲשֶׁר בְּכָל-גְּבֹלוֹ סָבִיב. לְאַבְרָהָם לְמַקְנָה, לְעֵינֵי בְנֵי-חַת, בְּכָל, בְּאֵי שַׁעַר-עִירוֹ. וַאֲחֵרֵי-כֵן קֶבֶר אַבְרָהָם אֶת-שָׂרָה אֲשֶׁתּוֹ, אֶל-מַעְרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֶּלֶה עַל-פְּנֵי מִמְרָא--הוּא חֲבֹרֹן; בְּאַרְצָ, כְּנָעַן. וַיָּקָם הַשְּׂדֵה וְהַמַּעְרָה אֲשֶׁר-בוֹ, לְאַבְרָהָם--לְאַחְזֶת-קֶבֶר: מֵאֵת, בְּנֵי-חַת.

הלכה א - א' המתחלקת לשבטים אינה נמכרת לצמיתות שנאמר והארץ לא תמכר לצמיתות, ואם מכר לצמיתות שניהם עוברין בלא תעשה ואין מעשיהן מועילין אלא תחזור השדה לבעליה ביובל.

הלכה ג - לא ימכור אדם ביתו או שדה אחוזתו אף ע"פ שהם חוזרין אחר זמן אלא אם כן העני, שנאמר: "וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו", אבל למכור ולהניח הדמים בכיסו או לעשות בהן סחורה או ליקח בהן כלים או עבדים ובהמה אינו רשאי אלא למזנות בלבד ואם עבר ומכר מ"מ הרי אלו מכורין.

(רמב"ם הלכות שמיטה ויובל, פרק י"א)

בנימין זאב הרצל

את הארץ המובטחת לאגודת היהודים' על פי המשפט הבינלאומי, כמובן יהיה צורך לרכוש גם על פי המשפט הפרטי... לחברה' ידרשו שטחי אדמה גדולים לצורכיה ולצורכי. את הקרקע הדרושה היא תבטיח לעצמה בקנייה מרוכזת. בעיקר אמורים הדברים ברכישת אדמות המדינה, השייכות לשלטונות הנוכחיים של הארץ. המטרה היא להגיע לבעלות על האדמה 'שם' מבלי להקפיץ את המחירים לגובה מסחרר, כשם שהמכירה 'כאן' תיעשה מבלי להוריד את המחירים יתר על המידה. עם זאת אין לחשוש להפקעת מחירים פרועה, שכן את ערך הקרקע קובעת 'החברה', בהיותה הגוף המנהל את ההתיישבות, תוך תיאום עם 'אגודת היהודים' – הגוף המפקח, אשר גם אף תדאג לכך המפעל לא יהיה דומה ל'פנמה' אלא ל'סואץ'.

(מדינת היהודים: ניסיון לפתרון מודרני של שאלת היהודים, 'רכישת הקרקע').
חלוקת הקרקע במחוזות ובערים יימכרו במכירה כללית לא תמורת כסף אלא תמורת הישגים. לפי תכנית המיתאר הכללית נקבע מראש אלו כבישים, גשרים, מובילי מים, סכרים וכו' נחוצים לתעבורה. דבר זה יתוכנן לפי מחוזות. בתוך המחוזות ימכרו בדרך דומה המגרשים בערים, במכירה פומבית. האגודות המקומיות יקבלו עליהן את ההתחייבות לבצע זאת כראוי.

(מדינת היהודים: ניסיון לפתרון מודרני של שאלת היהודים, 'היאחזות בארץ').
...לחברי החברה החדשה אין רשות היחיד בקרקעות.

– ופרידריכסהיים לא לך היא, מר ליטוואק?

– הקרקע לא לי הוא, כי לקחתיו בחכירה אך עד היובל הבא, כאשר עשה ידידי רשיד בקחתו בחכירה את הגנות. – היובל הבא? אבקשך לברר את דבריך. כנראה נשמת ממני הרבה מאד במשך שנות שבתי באי אשר לי. – שנת היובל – ענה דוד – איננה תקון חדש, כי אם תקון ישן נושן שישד משה רבנו. אחרי שבע שמיטות, וכל שמיטה שבע שנים, נסבו הנכסים הנמכרים בשנת החמשים לבעלם הראשון. אנחנו שנינו מעט את החק הקדמון. בנינו יסבו הקרקעות לחברה החדשה. משה רבנו כבר הציב לו למטרה למנוע את הקבץ הרוכש במדה לא-שואה. אתה תראה, כי גם שטתנו קולעת אל השערה הזאת ולא תחטיא. ובעלות מחיר הקרקעות לא ילך השכר לכיס היחידים, כי אם לכיס הצבור.

ושטיינעק מהר לבטל טענה אחת, אשר שער מראש, כי אותה יטעון קינגסקורט: אולי תאמר, כי אין חפץ לאיש לעבוד ולהשיב קרקע שאיננו לו לצמיחתו, או לבנות עליו בנינים יפים.

– זאת לא זאת אדוני! זאת לא אני. לבהמה כזאת אל לך לחשבני. יודע אני, כי בלונדון בונים האנשים את בתיהם על קרקע לא להם, שהם לוקחים בחכירה לזמן תשע ותשעים שנה. הלא הוא הדבר... אך חפצתי לשאול אותך בי אהובי, מה היה מצב התושבים הקודמים אשר לא היה להם רכוש, ואיך פעלה ביאת היהודים ביניהם? רצוני לאמר: בין המחמדנים הערביאים.

– מר קינגסקורט, השאלה הזאת נפתרת מאליה, השיב רשיד. אלה שלא היה להם רכוש, זאת אומרת: אלה שלא היה להם מה לאבד, יכולים היו אך להרויח. ואמנם הרויחו: מקום לעבודה, מזונות, הצלחה. לא תוכל לשער בנפשך דלות שפלה מן הדלות שבכפר ערבי בארץ ישראל בקץ המאה שעברה. האכרים היו יושבים באהלי חמר קטנים, שלא היו ראויים גם למושב בהמה. הילדים היו שוכבים ערומים ונעזבים ולא טפוחים בחוץ ויגדלו כאשר תגדלנה הבהמות. כל זה נשתנה עתה. האנשים נהנו מן המוסדות הגדולים העומדים וקיימים בעד טובת העם, אם אבו או מאנו, אם באו בכרית החברה החדשה או לא. כאשר החלו הבאים להחריב את מקומות יון הרפש בארץ, לחפור תעלות, לטעת עצי התות, השתמשו בתחלה בפועלים מילידי הארץ, המוכשרים לעמוד בעבודה זו ואינם כה עלולים להלכד בפח המחלות, וישלמו להם שכר טוב. הביטה נא שמה אל השדה! זוכר אני בימי ילדותי היה כל זה יון מצולה. החברה החדשה קנתה את הקרקע הזה בזול ותהפכה לעידית שבעידיות. השדות הם לבני הכפר הצח ההוא אשר אתה רואה שם על הגבעה, זה הוא כפר של ערביאים – אתה רואה את בית המסגוד הקטן. העניים האלה אשרו הרבה יתר, יכולים הם להחיות את נפשם בכבוד, ילדיהם בריאים משהיו וגם לומדים דבר מה. אף דבר אחד מאמנותם וממנהיגיהם לא נעצר מהם, אך שלומם והצלחתם השגו חיל.

(מתוך: אלטנולנד, ספר שלישי)

מתוך נאום הפתיחה לקונגרס הציוני החמישי:

"ועתה... יכולים אנו לגשת להוציא לפעולה גם את הרעיון, שהציע חברנו המנוח הפרופסור שפירא לפני הקונגרס הראשון: יצירת הקרן-הקיימת הלאומית. הבנק הקולוניאלי בלונדון יהיה מקום-הפיקדון. בהמשך מוצאתינו תכירו לדעת את התכנית החדשה ותחליטו על אודותיה. העם יהיה לא רק המייסד, אלא גם בעליו של הרכוש התכליתי הזה לצמיחתו. על ידי זה אי אפשר יהיה ליחידים להשתמש בו ברצון עצמם, באופן שאינו מתאים עם כוונותיו של המייסד."

מתוך דיוני הקונגרס:

הרצל: חפצתי רק להעיר אתכם, כי מפחיתים אתם את ערכה של כל התכנית, אם תחשבוה לעראית. מה שיכולים אתם לעשות, אם רוצים אתם שנכון כבר עתה את הקרן הקיימת הלאומית, הוא זה, שתקבלו מה שמציעים ומה שדנו עליו זה זמן הרבה, יחד עם זה תוכלו לקבוע ועד בשביל צרכים חדשים שיתהוו, והוא יציע לפני הקונגרס הבא שנויים בנוגע לפרטים מיוחדים. אבל עליכם ליצור דבר קבוע, שאלמלא כן לא יצלח כל המפעל. הנוני מוחה נגד המבטא "ארעי"; אם תקבלו את התכנית לפי-שעה, נסתלק לגמרי מן התכנית, והקונגרס יקבל עליו את האחריות, אם ידחה את המפעל הגדול הזה עד לקונגרס הבא... (..)

הציר לוריה דרש, כי ידחה יסוד הקרן-הקיימת לשתי שנים, עד שיועצו עם יודעי דת ודין.

הרצל: לפנינו מונחת שאלה, שעליכם לבררה היטב לעצמכם: הנתחיל תכף בעבודה בעד הקרן-הקיימת הלאומית, או לא? עליכם להכריע אם יש לדחות את העניין לשתי שנים או לאחר עדן ועדנים. זה יהיה מובנה של ההצעה שאנו נגשים אליה. אולם עד כמה שנוגע דבר אל הערובות החוקיות והמוסריות לעתיד תמצאו אותנו תמיד – חושב אני, כי כבר הראינו לאן פנינו מועדות – כעוזרים הכי חרוצים, והועד-הפועל יקבל בשמחה הצעה כזו שתצא מלפני הקונגרס, אשר תדרוש להטיל חובה על הועד-הפועל לתקן את התקנון באפן, שהערובות, אשר לדעתנו הן מספיקות אלא שאין מספיקות לדעת בעלי-השפק, תהיינה משוכללות עד הקונגרס הבא על ידי ועד משפטי בשלמות ובאפן שאין לערער עליו. הצעה כזו יקבל הועד הפועל בשמחה.

אנחנו נתחייב להוציאה לפעולה, מפני שנביא תועלת לענייננו, אם יהיה בידינו דבר ממשי... (..)

נשמעו פה דעות, שיש להן, כביכול, אופי של תרומות שליליות, ובזה אתם מביאים הפסד רב

לקרן-הקיימת הלאומית. את פקפקיו של ד"ר בודינהימר בתור עורך-דין אינני מבין כלל.

אינני יודע איך יוכל מי שהוא, כשנותנים על ידו את התכנית הזו – ומניח אני, שכל איש נבון יעיין היטב, על מה הוא נותן – לאמור, כי נתן לתכלית אחרת, אחרי שקרא את התכנית או את התקנות. מי שרוצה יוכל לתת, ושאינו רוצה לא ייתן. הן לא נולך שולל שום איש, ואומרים אנו לכל איש מה שהוא עושה. בכס תלוי הדבר, אם תחפצו לעשות כמעשה פינולפי ולפרוץ בלילה מה שתפרנו ביום

ההחלטה על יסוד הקרן הקיימת לישראל
התקבלה ברוב של 105 בעד ו-82 נגד

הקרן הקיימת לישראל היא הארגון הכספי והמרכזי של ההסתדרות הציונית העולמית, שהוקם במטרה לרכוש אדמות בארץ ישראל ולהכשירן להתיישבות יהודית. ההחלטה על הקמת הקרן התקבלה בקונגרס הציוני ה-5 בחודש טבת תרס"ב-1901, ובאותו מעמד נקבע גם שמה - הקרן הקיימת לישראל, ובקיצור - קק"ל. הקרן הוקמה ביוזמתו של פרופ' צבי הרמן שפירא, שהציע כבר בקונגרס הציוני ה-1 (תרנ"ז, 1897) להקים "קרן לאומית" שמטרתה "לרכוש בתרומות העם (היהודי) קרקעות בארץ ישראל לקניין העם". כל הקרקעות שיירכשו על ידי קרן לאומית זו יהיו בבעלות העם היהודי כולו, ולא יהיה אפשר למכור אותן אלא רק להחכיר אותן לתקופה של 49 שנים, על פי החוק המקראי של היובל (ויקרא כה 8 - 24). מקור ההשראה לרעיון - סיפורו של אברהם אבינו, שהתעקש לרכוש את מערת המכפלה בכסף מלא ולא לקבל אותה כמתנה (בראשית כג 9).

ארבע שנים לאחר הקמתה הצליחה הקרן לאסוף כמעט רבע מיליון לירות שטרלינג והחלה לרכוש אדמות בגליל - בכפר ח'טים ובראש פינה, וגם ביהודה - בחולדה ובבן שמן, שם גם ניטע היער הראשון לזכרו של הרצל. קק"ל רכשה את הקרקעות לאקדמיה לאמנות בצלאל בירושלים ולטכניון בחיפה, סייעה בהקמת העיר תל אביב ובייסוד אם הקבוצות - דגניה, וכעבור זמן - רכשה את אדמות עמק יזרעאל.

הקרן הקיימת לישראל התבססה בראש ובראשונה על תרומותיהם של יהודי העולם, שנאספו באמצעות הקופסה הכחולה, הנפקת בולים, הרשמה ב"ספר הזהב" ורכישת חלקות עצים ביערות הקרן.

עד מלחמת העצמאות רכשה הקרן הקיימת לישראל קרקעות בהיקף של כמיליון דונם ברחבי הארץ. לאחר מכן העבירה המדינה לרשות קק"ל עוד כ-25 מיליון דונם, ובשנת תש"ך - 1960 קיבלה הכנסת חוק יסוד המסדיר את ענייני הקרקעות בישראל. המדינה קיבלה על עצמה לנהל את קרקעות המדינה באמצעות מינהל מקרקעי ישראל, תוך שמירת העיקרון, שקרקעות המדינה שייכות לעם היהודי כולו ולכן אין למכור אותן אלא להחכירן בלבד - וגם זאת לתקופה של 49 שנים.

מתוך אתר הקרן הקיימת לישראל

בעלות פרטית של מקרקעין באידיאולוגיה הציונית

ההתנגדות של ראשי התנועה הציונית למשטר של בעלות פרטית במקרקעין נסמכה על מספר סיבות, שרובן ככולן היו קשורות למטרות החברתיות והפוליטיות שהתנועה הציונית חתרה להשיג:

1. בהתחשב בקשיים המשפטיים והפיסיים שהיו כרוכים בהתיישבות בארץ, ובזהותם של המתיישבים, שהיו חסרי אמצעים וחסרי ידע חקלאי, לא היה סביר לצפות שהמתיישבים יוכלו להתמודד עם הנטל של רכישת הקרקעות והכשרתן.
2. ההתנגדות למוסד הבעלות הפרטית במקרקעין הונעה בעיקר על ידי החשש מפני תופעה רחבה של ספסרות בקרקעות ועלייה מסחררת של מחירים... היה לתנועה הציונית אינטרס ברור לנסות לשמור על רמה יציבה של מחירים, על מנת שיהיה אפשר להעביר שטחי קרקע גדולים ככל האפשר מבעלות ערבית לידיים יהודיות.
3. נוסף על כך הניחו המנהיגים הציוניים כי משטר של קניין פרטי עשוי לפגוע בהיצע של קרקעות למכירה, החשש היה שכניסתם של בעלי עניין רבים לשוק יעוררו התנגדות ערבית מאורגנת למכירת קרקעות ליהודים.
4. קניין פרטי במקרקעין תויג במחשבה הציונית כגורם שעשוי לעכב את השגת המטרה הלאומית הבסיסית של עידוד הגירה יהודית התיישבותית לארץ - ישראל.
5. מוסד הקניין הפרטי עמד בניגוד לשאיפות החברתיות של התנועה הציונית להקים בארץ-ישראל חברה יהודית חדשה, שתושפת על ערכי השוויון ועבודת האדמה.
6. המנהיגים חדורי האידיאולוגיה השוויונית ראו במוסד הבעלות הפרטית משטר שיביא ליצירת מעמד של בעלי אחוזות שינצל את כוח העבודה של הפועל היהודי.
7. זכויות קניין פרטי במקרקעין לא השתלבו עם הרכיב המהפכני באידיאולוגיה הציונית, שחתר לעצב מחדש את הזהות היהודית הקולקטיבית, בין היתר על ידי שינוי דפוסי התעסוקה היהודית והעתקת כובד המשקל לעבודה חקלאית.
8. נקודה מרכזית הייתה החשש שהקניית זכויות בעלות מקרקעין תוליך למכירה חוזרת של קרקע מאת יהודים לערבים.
9. מוסד הקניין הפרטי נתפס גם כלא-מתאים להגשמת המטרה החשובה של הקמת התיישבות יהודית באזורי-הספר. ההנחה הייתה שבעלי ההון הפרטי יעדיפו להשקיע כספם באזורים עירוניים, ובכך יפגע האינטרס של התנועה הציונית לקבוע כבר בשלב הראשוני את גבולות המדינה היהודית שתקום ברבות הימים.
10. לבסוף, היה קיים גם הנושא של אי-התאמתו של מוסד הקניין הפרטי לקידום עבודה עברית ולבנייתה של חברה יהודית עצמאית שאינה תלויה בעבודת הפועל הערבי.

מתוך מקרקעין בישראל:

בין הפרטי ללאומי, עורך: ד"ר חנוך דגן, הוצאת רמות, תש"ס

מצוות השמיטה בראי ההתחדשות הציונית

ומחשבות, כן גם עלינו למלא את מצות השם יתברך בלי שום הרהור ומחשבה. כמו שנאמר בויקרא: "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית. הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו? וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלוש השנים", ועל כן עלינו לשמור את מצוות הקב"ה בלי שום פקפוקים והרהורים, כי נזהרנו: והשביעית תשמטנה ונטשתה".

לא ידעתי את הרגשת כולם, אבל כשאני לעצמי הרגשתי צמרמורת בכל רמ"ח אברי והייתי נדהם, כמו איש שלנגד עיניו פתח הר געש את לועו לכלות ולאבד אותו ואת כל עמלו בחיים.

והנה הגאון ר' שמואל מוהליבר הרים את ראשו ובניחותא החל לדבר: לפי דעתי אפשר למצוא היתר בשביעית, כן, אפשר ואפשר למצוא היתר לעבוד בשביעית, אבל אנכי עוד לא באתי לידי החלטה, אם כדאי לנו להשתמש בהיתר הזה. כי אם באה לידנו האפשרות לקיים את מצוות שמיטה אחרי שנות אלפים, שלא היתה לנו היכול לקיימה, חושב אנכי, כי אולי כדאי לנו להחזיק במצוה גדולה זו ועל ידי זה נרכש את לב החרדים, שישבו אלינו ויחזיקו במצוות ישוב ארץ ישראל ויהיו חובבי ציון כמונו.

והנה קם הרב ר' מרדכי עליאשברג ובהתלהבות שלו, כדרכו, פתח ואמר: ואנכי אומר גם כן כר' שמואל, שאפשר ואפשר למצוא היתר לעבודה בשביעית, אבל אנכי חולק עליו בזה, כי דעתי היא שבאם נמצא היתר כדעת הרב ר' שמואל וכדעתי אני, אז עלינו להשתמש בו במלואו בכל האפשרות. כי לדעתי בדבר גדול כזה, שכל הכלל בסכנה וכל הישוב מתנועע על המשקל לקיום או לחורבן, חלילה, אם נראה על פי דברי תורה להקל, אין לנו רשות להחמיר ואין לנו לעשות עסק ומסחר בענין ישוב ארץ ישראל, אשר כל תקוותנו ועתידנו תלויים בו, להעמיד אותו בחזקה סכנת חורבן, חלילה, בחשבון פרוטות נקבל אולי ואולי!

(...) הרבנים נסעו איש איש לביתו. לידי הסכם לא באו, הרב ר' נפתלי צבי יהודה ברלין מוולוז'ין עמד על דעתו לאסור כל עבודה בשביעית ולבטוח בה, כי יריק את ברכתו בשנה הששית לכל שלושת השנים.

הרב ר' מרדכי עליאשברג מביסק נטה להתיר לגמרי את כל העבודות בשביעית. הוא סידר קונטרס לביור דיני שמיטה בזמן הזה. לדעתו, כל זמן שאנו משלמים עשור להמשלה, הרי האדמה אינה שלנו, אלא של המשלה, ובעלי הקרקע אינם אלא בבחינת אריסים או חוכרים, ולו גם אריסי עולם, כי המשלה לא תקח את האדמה מידי העובדים, אבל האדמה משועבדה לה. ועל כן בדבר גדול כזה, העלול לסכן את כל הישוב, אין אנו רשאים להחמיר. אם רק אפשר למצוא צד היתר על פי דין תורה לקולא.

והרב ר' שמואל מוהליבר מביאליסטוק שינה את דעתו הראשונה להחזיק באיסור שמיטה, למען רכוש נפשות החרדים. כי חשש מתוצאות האפשרויות ע"י שביתה כללית במשך שנה שלימה, והחל לבוא בביור דברים עם עוד רבנים גאונים, למצוא באיזה אופן היתר לעבודה בשנת השמיטה.

"שאלת השמיטה, שחלה בשנת תרמ"ט, החלה לנקר במוחות ראשי חובבי ציון עוד בשנת תרמ"ז. כי אם על יתר השאלות הדתיות, מצוות התלויות בארץ, כגון: תרומות ומעשרות, אפשר היה עוד לכל יחיד למצוא איזה פתרון - לא כן שאלת השמיטה. שהיא שאלה כללית, הדורשת פתרון תכוף על ידי הסכם רבנים גדולים (ועל האכרים בארץ ישראל לדעת את הפתרון שנה אחת קודם. למען דעת, איך לכלכל ולסדר את העבודה בשנה הקודמת, בכדי להקל את סדור העבודה או השביתה אחר כך).

ועל כן נאספו ובאו בחצי אלול תרמ"ז לווילנה שלשת הרבנים הגאונים: רבי נפתלי צבי יהודה ברלין מוולוז'ין, רבי שמואל מוהליבר מביאליסטוק ורבי מרדכי עליאשברג מביסק, שהיו כולם גבאים לחובבי ציון ברוסיה ובביתו של הרב החכם ר' שמואל יוסף פין קבעו את מקום האספה לדון בשאלת השמיטה. לקבל את פניהם של האורחים הנכבדים באו טובי חובבי ציון שבוילנה. (...)

ובוילנה, בפרבר פוספיסקי, גר בעל בית בישול שכו, אהרון פפירמייסטר, שעוד בשנת תרמ"ה קנה מאת הנדיב שטח אדמה גדול בראשון לציון במחיר שבעה פרנק הדונם (...). נוכח, שאדמת ראשון מוכשרה רק לנטיעות (...). רבותי, פה נאספו ובאו ראשי גאוני ארצנו, ואנחנו בארץ הקדושה עיננו נשואות למשפט שלכם, כי בעוד שנה תחל שנת השמיטה, ועלינו לדעת מקודם, בעוד השנה הקרובה, את משפטכם, למען כוון את העבודה בשנה הששית. ועל כן, בתור אכר בראשון לציון, הייתי מציע ומבקש מכבוד תורתכם, שלא לעררב ענינים אחרים בענין קשה כזה ולגשת מיד לענין התכוף.

הרבנים התבוננו בתמהון על המדבר הגלוח למשעי, המעיד על עצמו שהנהו איכר בראשון. והנצי"ב הזקן שבהם התיישב ואמר:

על-אודות השאלה הגדולה הזאת כבר חשבתי ועיינתי הרבה הרבה, והנה אנחנו מוצאים בתורתנו הקדושה בסוף הפרשה של שמיטה בשמות את השם "האדון", שנמצא אך פעם אחת בכל התורה. במקום הזה, להראות לנו להזהירנו, שכשם שהעבד מחויב לשמוע לפקודת אדונו ולמלא את הציווי בלי שום הרהורים

הרב פין, שלקח על עצמו את העבודה מול הרבנים לקבל היתר לעבודה בשביעית בהסכמה רחבה ככל שאפשר גייס לשם כך את הרב יצחק אלחנן ספקטור, מגדולי הדור, שיחד עם רבנים נוספים ניסו להגיע להסכמה גם עם רבני ירושלים, רבני החלוקה. כצפוי, ובצער רב, התקבלה תשובה שלילית מרבני ירושלים.

לאור זאת, התכנסו מספר רבנים "שקלו וטרו ובאו לידי הסכם וכתבו וחתמו על ההיתר בזה הלשון:

בהיות כי קרובה שנת השמיטה על פי חשבון הרמב"ם ז"ל וכפי המנהג והיא שנת תרמ"ט הבע"ל, וזכינו בעזרתו ית' שנתכוננו כמה כפרים הנקראים קולוניות של יהודים, המתפרנסים מעבודת האדמה, הן משדי תבואות והן ממטעי כרם, ואם נאסור עליהם לשדד את האדמה ולתקן את הכרמים תישום הארץ ותיפוק מזה חורבן הקולוניות חלילה, וכמה מאות נפשות ימוגו ברעב חלילה – ע"כ להצלת נפשות והצלת ישוב הארץ, הצלת הגוף והצלת ממון, מצאנו היתר על שנה זו שנת תרמ"ט למכור בקיץ הבע"ל את השדות והכרמים וכל השייך לעבודת האדמה לנכרים, על מנת שכשנחזיר להם את הא"ג לאחר השמיטה וניתן להם סך... ריוח, מחויבים המה להחזיר לנו את השדות והכרמים וכל השייך לזה.

נוסח השטר הנ"ל יכתבו את הבי"ד בירושלים וע"פ הסכמתם, אז כאשר ימכרו ע"פ שטר כזה יהיה מותר לעבוד את האדמה ככל הצורך הן בשדות והן בכרמים, וממילא מובן, שאותם הקולוניסטים שהם בעלי יכולת ושביכולתם לשכור פועלים נכרים לא יעשו בעצמם עבודה האסורה בשביעית. אבל העניים אשר אין ביכולתם לשכור פועלים נכרים יעשו מלאכה בעצמם, אבל דוקא ע"פ הב"ד שבירושלים, שיראו אותם ע"פ שאלתם המלאכות המותרות להם והמלאכות האסורות. כל הנ"ל נעשה רק על שנת תרמ"ט, אבל לא על השמיטות הבאות לאחר כן, כי אז יצטרכו להיתר מחדש. ואולי יעזור ה' ברוב רחמיו להושיע את עמו להצליח להם שלא יצטרכו להיתר כלל, ישמרו השמיטה כד"ת. [...]

היתר זה נחתם ע"י שלושה מרבני בית הדין ולאחר מכן הגיעו לאישורו והסכמתו של ר' יצחק אלחנן ספקטור. הידיעה על ההיתר פורסמה בעיתון "המליץ". הישוב העברי סער. ראשי הרבנים האשכנזים בא"י התנגדו להיתר שניתן, ראשי הציונות כינו אותם "אויב נורא יושב לנו פה ומבקש להשתמש בשמיטה לחורבן הישוב. האויב הוא רבי שמואל סלאנט...". פניות ותלונות על כך שהיהודים עומדים לשבות מעבודה בשנת השמיטה הגיעו גם לפחה הטורקי שחשש מ"נזק להכנסות אוצר הממשלה" ומבקש מהחכם באשי "נבקש מכבודכם להודיענו ולבאר לנו, אם יש יכולת למצוא אופן להרים המכשול הזה לפי דת היהודים".

לחץ גדול והבטחות לעזרה הופנו לחקלאים במושבות וליבו גם סכסוכים קיימים (בעיקר מול פקידי הברון). מכתבים זועמים הוחלפו בין הרבנים לראשי ההתיישבות והיה נראה כי השמיטה הקרובה הולכת להיות "קו פרשת מים" בין ההתיישבות לבין פסיקת ההלכה אם ימשיכו רבני ירושלים בהתנגדותם הנחרצת. כשקוראים היום את הדברים, ניתן להרגיש את סף הבעירה: או שהתושבים ישמעו בקול הרבנים, ישמטו את הקרקעות ויסתכנו באובדן ההכנסות ובהתפרקות המושבות (כמו שקרה בפ"ת בשמיטה שקדמה לה) או שהם יחליטו על עבודה בניגוד לדעת תורה. כל אחת משתי האפשרויות הללו היא משבר משמעותי בין ההנהגה הרבנית לבין מתיישבי העלייה הראשונה.

אז ישב הרב שמואל יוסף פין (ראה לעיל) שגיבש את היתר המכירה וכתב: "כבוד ידיד נפשי הרב החכם השלם וכו' מוהר"ר יחיאל מיכל פינעס נ"י שלום וברכה.

אחרי הקרבת תודתי וברכתי לראש מעלות ולראש כל בני גדרה המושגחים על ידו על אשר קדמו לברכני בדעפושע ובמכתב ברכה ליום מלאת לי שבועים שנה, הנני לאמר לו: כי כשם שעברו עלי ברכותיהם כן עגמה נפשי מאד לשמועה אשר שמעתי כי בני גדרה ומעלתו בראשם החלו לירוא ולפחוד מפני הרבנים שבירושלים האוסרים עליהם לעבוד עבודת אדמתם בשנה הזאת שנת השביעית לדעת קצת מן הפוסקים הראשונים, ולא שתו את לבם אל פסק ההיתר של גאוני מדינתנו ובראשם הרב הגאון אב"ד דק"ק קאוונא נ"י, ובעיני יפלא הדבר מאד, מדוע זה נפל פחד רבני ירושלים עליהם לעת כזאת, ולא באה דאגה בלבם, פן ימשכו ראשי חו"צ, אשר בעמלם וביגיעם בכחם ובכספם ירו להם אבן פנה למוסדות הקולוניא, את ידיהם מהם לעתיד לבוא ויאמרו: כי לא מאימת הרבנים עליהם הם רוצים לשבות בשנה הזאת, כי אם נרפים הם במלאכתם ורוצים לעזוב את רבצם ולהסתלק באשר ימצאו, כמשפט בעלי החלוקה, היוצאים מירושלים להתהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה לדפוק על פתחי נדיבים. וכבר שמעתי דבר רבים מחו"צ מקרוב ומרחוק, הטוענים טענות כאלו. ולדעתי, נשקפת על כל דברי הישוב רעה גדולה אשר לא נוכל כפרה, כי יחדלו המתנדבים להביא נדבותיהם או אז חלילה יהרס כל הבנין אשר עמלנו בו כמה וכמה שנים.

אי לזאת מצאתי את נפשי מחויבת להעירו ולהזהירו ולזרזו שלא יתרפה במלאכתו מלאת הקודש להחזיק במעוזי ההיתר אשר עשו גאוני מדינתנו, ובכללם הגאון אב"ד דק"ק ביאלאסטאק והגון אב"ד דק"ק בויסק שיחוי, שהם מסוד הגבאים הראשיים על דבר הישוב, ולא תפול אימת רבני ירושלים עליו ועל בני גדרה, וכאשר לא הועילו להם עד היום כן לא יזיקו להם לימים הבאים. וידע מעלתו כי עליו אחריות הדבר הזה וממנו נבקש דין וחשבון.

ובהיותי דואג ומיצר לשלום בני גדרה ולשלום מעמדם וירא אנכי שלא יהרס מצבם חלילה לבלי הרפא עוד, לא הלך לבי לתת את שאלת בני גדרה אשר שאלו ממני לקרוא שמי על אחד ההרים במושב גדרה, כי אם חלילה ימעטו וישוחו העוודרים בהרי גדרה – מה מקום לשם זכרון בהם? ובקשתי כי לא יאחר להודיעני מוצא דברי אם יעשה את אשר אני חפץ והצליח לאשר שלחתי. והיה אם נדע כי יתנו אוזן קשבת לדברי אלה נתחזק ונתעודד להחזיק בידיהם בקניית קרקע להרחבת ישובים ובכמו אלה כפי כל יכולתנו. ועל תשובתו אחכה בכליון עיניים גם על ידי דעפושע.

(ועה"ח) שמואל יוסף פין" [...]

אחרי חודש ימים באה תשובה מהרי"מ פינס:

"כבוד ידידי אלופי הרב החכם המצוין ראש סופרי ישראל וזקן בית החכמה מו"ר שמואל יוסף פין נ"י. מכתבו היקר קבלתי, והנה פחו דברי להניח דעתו, כי בני גדרה עובדים עבודתם בשדה כמשפט, וחפץ הייתי מאד למלא חפצו להשיב זאת לו ע"י טלגרף לולא נתקלו קויו זה שבוע, ומי יודע מתי יתקנו". [...]

שש שמיטות – ארבעים ושש שנה – עברו מני אז, גם השנה הנוכחית תרצ"א היא שנת השמיטה, ומה שונו פני הדברים. עכשיו אין פרץ ואין צוחה, גם רבני ירושלים, שחתמו אז על ה"קול מהיכל" (ויש מהם החיים איתנו כיום) שוקטים על שמריהם ואינם מעוררים את השאלה כלל, אינם קוראים לאספות ואינם מקימים ועדים לתמוך את השבתים בשביעית, כי תורנו היא תורת חיים והמצוות נתנו לחיות בהן ולא למות בהן.

(הקטעים לקוחים מתוך הפרק "שאלת השמיטה", בספר "בתוך ראשית התחיה" מאת יהודה אפל עוזרו של הרב פין, תרצ"ו, מובאים בחוברת "היתר תרמ"ט" שערך הרב שלמה שטרנברג)

המחלוקת בדבר "היתר מכירה" המשיכה (וממשיכה עד היום). ככל שהתרחב הישוב העברי נצרכו לפתרונות הלכתיים עוד ועוד חקלאים. הרב קוק, יותר מעשרים שנה מאוחר יותר, נמצא בפולמוס קשה עם רבני הישוב הישן ונאבק על ההכרה ההלכתית במתן פתרון לכלל החקלאים.

ב"ה, עה"ק יפו, ת"ו, כ"ד סיון תרע"ג (1913)

לכבוד ידידי רב רחמיא הרב הגאון האמיתי פאר הדור מוה"ר יעקב דוד רידב"ז שליט"א. מכתב הדר"ג הגיעני במועדו, וכאשר אין לי עליו עידן ריתחא ב"ה, ע"כ הנני יכול להשיבו בלא דחיית זמן, ואבא על סדר מכתב. תמהיני מאד איך יפצעו דברי את לבו הטהור, ואיפא מצא שאני רוצה ח"ו לעקור שביעית מא"י. [...]

ובאמת כל יסוד כונתי גלויה היא לתוכן רוחות ב"ה, שהיא רק לחזק את כל קדושת ישראל וקדושת ארץ הקודש ובכללה קדושת השמיטה ג"כ. כי אם נתנהג להכנס במצב החיים של המתיישבים בקודש, ולהקל כמה דאפשר ע"פ הוראות ההפקעה (הכוונה להיתר מכירה – הערת עריכה) במקום שאין שום דרך אחר, ועם זה נעורר אותם באהבה להבינם, שדרך זה דרך דחוק ומסוכן הוא, וראוי לכל אשר זיק יראת שמים בלבבו להתרחק ממנו בכל יכלתו, אז רבים ילוו עלינו, לקיים את המצוה כמאמרה באהבה, ולא נפגש נגודים ומשטמות על דרכנו, ולא יוכלו לומר לנו שאנו מחריבים את ישוב אה"ק, וממילא יתעורר החשק ג"כ בלב רבים משלמי אמוני ישראל לבוא להתנחל בא"י. [...]

אבל ע"י ההכרזה והפרסום שההיתר אין לו כל יסוד, וכל מי שסומך עליו הוא חלילה עבריין, ויוצא מן הכלל ה' ישמרנו, מתרפות הידים של שלמים ויראים לבוא לא"י, כאשר כתבו לי מחו"ל זה כמה. כי בעוונותינו הרבים הנס הגלוי של "צויתי ברכתי" אין אנחנו ראויים עדיין שיתגלה בפועל, מפני כמה סיבות, או מפני נפילת הדור, או מפני

הספיקות בענין גוף השמיטה, וע"פ דרך הטבע אי אפשר לשוב לעמוד בהתחלתו אם לא ימצא איזה דרך של היתר לפחות בכמה ענינים של שביעית, וממילא גורם הדבר שיראים ממעטים לבוא, ובאים ברובם רק ריקים שאינם דואגים כלל על איסור והיתר. וממילא מרחיק כ"ג בחומרתו את קדושת השביעית מהופיע על ארץ הקודש. ואני בנטייתי לקולא בתורת הוראת שעה במקום הכרח גדול, ובהראותי בדרכי נועם עד כמה אנו צריכים להשתדל לצאת ממבוכה זו, ולדרוש את קדושת השביעים כמצותה, בכל כוחנו, הנני מקרב ומחזק את קדושת השמיטה בארץ הקודש בעה"י. [...]

ואני תמה מאד על הדר"ג, שכתב שבימי נעורי למד ממני מוסר ומדות ויראת שמים, איני יודע מה מצא בי מעולם ללמוד ממני, אבל אם ענתו הרבתי בימי נעורי ללמוד ממני איזה דבר טוב, כשהייתי בחו"ל, איך יעלה על דעתו, שכעת, כאשר זכני השי"ת להסתופף בקדושת אה"ק, יגרע כוחי חלילה. ולמה לא ידון אותי לכף זכות, שדרכי ומעשי הם לא לכבודי, חלילה, ולא לשום פניה זרה שבעולם, כי אם לאהבת השי"ת, ולאהבת תורת הקודש, ולחבתם של ישראל ושל ארץ הקודש. [...]

והלואה שיתן השי"ת בלב כל הכשרים והצדיקים שבדור דעה לעשות לטובת ישוב אה"ק עשיה ממשית. ואם יהיו הבטחות ממשיות כאלה, שהחשבונות יורו ששמירת השמיטה בלא הפקעה לא תסכן את הישוב, לא חשידי בני עם קדוש חלילה לעבור גם על מה שאין רוח חכמים נוחה הימנו בלא טעם, ובעצמם ידרשו להחזיר את השמיטה לאיתנה בלא הפקעות. [...]

כמדומני שעברתי על כל פרטי דברי הרה"ג, שליט"א. וחושב אני שבדברי אלו יבין קצת להגיגי, וכמוהו אני אומר: אנא רב רחמיא, נלכה נא שלובי יד בדרך ה' בדרך האמת והשלום, ונשתדל נא להרבות שלום בישראל ולקרב לבם של ישראל לאביהם שבשמים, להשתדל שגם רחוקים יבואו ויתקרבו אל הקדושה, ושתתרבה האחוה והרעות וקישור הלבבות בכל ישראל בכלל ובא"י בפרט.

ובעניני הוראות כל מה שההכרח מכריח ויש פנים להקל, הלא זאת היא המצוה. ועצת ה' להקל ובמה שאפשר אפילו בצד הדוחק ללכת בלא התחכמות, ודאי חובת כלנו להתאמץ ללכת בדרך הכבושה. וכדברי הר"ן ז"ל בתשובה, שגם בדברי הרשות אדם בוחר את הדרך הבטוחה מכולם, ק"ו בעניני תורה ומצוה. ומ"מ כשההכרח הוא גדול מצינו כמה פעמים בדחז"ל שלא נרתעו מדרכי היתר חדשים. וכהא דרבי, וע"ז הוא יסוד ת"ח שאמר דבר הלכה אין מזיחין אותה. וכשכל אחד מעובדי ה' ולומדי תורתו יתאמץ להבין את עומק הטוב והקודש שיש בלב חברו, ויתרחק מלחשוב ח"ו בכשרים, אז ממילא תתרחב ההתבררות של כל הספיקות ואור ה' יופיע בנועמו, ביחוד על ת"ח שבא"י, שהם צריכים לאמת את השם שנתנה להם הנבואה "מקל נועם".

אוכל לסיים את מכתבי בלשונו של הדר"ג שליטה: ובטחי שכבוד הדר"ג נ"י לא ישיב פני ריקם ויעמיק בזה, ויעלה על מחשבתו אולי (ישנם גם פרטים כאלה אשר בהם) באמת הצדק עם חביבי קוק, שיחי'.

החותם בכל חותמי ברכות, המנשקו בלבבו ורעיונו נשיקות אהבת נאמנות, ודורש שלומו ושלום תורתו באהבה רבה, בהדרת כבוד ויקר. הק' אברהם יצחק הכהן קוק.

(הרב קוק, אגרות הראי"ה, אגרת תקנ"ה)

אסיף

מילים: איתמר פרת לחן: נעמי שמר

אסוף את המעשים
את המילים והאותות
כמו יכול ברכה כבד משאת.

אסוף את הפריחה
אשר גמלה לזיכרונות
של קיץ שחלף בטרם עת.

אסוף את כל מראות פניה היפים
כמו את הפרי ואת הבר.
האדמה היא אפורה מתחת לשלפים
ואין לה עוד לתת לך דבר.

ואין יותר גבעול חולם על שיכולתו
ואין יותר נדרי ואסרי
רק הבטחת הרוח כי הגשם בעיתו
עוד יחונן את עפרה בתום תשרי.

הזמן
סדרת הזכרונות הטובות ביותר סביב לוח השנה העברי

הזמן

סדרת חוברות הגות ציונית סביב לוח השנה העברי

החברת מובאת עבורכם על ידי חברי קבוצת המעורר של בית המדרש לציונות. ככל מעשה אדם, אנו מצרים באם נפלה טעות בכתוב או באם החסרנו מקור או מחשבה הנראים חשובים לאין ערוך מאלו שנבחרו. הקטעים המובאים משקפים חלק מההתייחסויות של הוגי הציונות לנושא, ואינם בשום אופן מתיימרים להכיל את כל ההגות, כל הזוויות וכל המחשבות.